

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**II. MESRUTİYET DEVRİ EĞİTİM HAREKETLERİ VE
GÜNÜMÜZE YANSIMALARI**

DANIŞMAN
PROF. DR. SÜLEYMAN BÜYÜKKARCI

HAZIRLAYAN
Havvanur KENİ TÜRKER

KONYA
2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
ÖZET	IV
SUMMARY	V
GİRİŞ	1
KONUNUN TANIMI	2
ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI	2
ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE PLANI	3

BÖLÜM I

Problem Cümlesi	4
Alt Problemler	4
Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
Süre ve Maliyet	4

BÖLÜM II

LİTERATÜR TARAMASI	5
--------------------------	---

BÖLÜM III

YÖNTEM	11
--------------	----

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUMLAR

A) II. Meşrutiyet'e Kadar Osmanlı Toplumunun Eğitim Alanındaki Gelişimi	12
B) II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Alanındaki Gelişmeler	13
1. II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim İdaresi	15
2. II. Meşrutiyet Devrinde Öğretim Kurumları ve Günümüze Yansımaları	16
2.1 Okul Öncesi Eğitimde Yapılan Gelişmeler	16
2.2 İlköğretimde Yapılan Gelişmeler	17
2.3 Ortaöğretimde Yapılan Gelişmeler	18
2.4 Mesleki ve Teknik Eğitimde Yapılan Gelişmeler	20
2.5 Yüksek Öğretimde Yapılan Gelişmeler	26
2.6 Askeri Okullar	29
2.7 Meşrutiyet Döneminde Medreselerin Islah Çalışmaları	31

2.8 Özel Eğitim ve Öğretim	34
2.9 Yaygın Eğitim.....	34
2.10 Öğretmen Yetiştirme.....	35
2.11 Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar	41
C) II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE YAPILAN TARTIŞMALAR VE ÖNERİLER	58

BÖLÜM V

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ EĞİTİMİNİN GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

A) 1923'ten Sonraki Dönem.....	64
B) Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yazı İnkılâbı (1924–1928).....	66
SONUÇ VE ÖNERİLER	69
KAYNAKÇA.....	70

ÖNSÖZ

Her toplum çeşitli eğitim öğretim dönemlerinden geçmiştir. Türk toplumunda II. Meşrutiyet Devri de ayrı çözüm önerileri ile ele alınabilir.

Toplumumuzda eğitim programları yapılırken geçmiş eğitim tecrübelerinden fazla yararlanılmadığı görülmektedir, bu da başarı seviyemizin düşük olmasına sebep olmaktadır. Eğitim sorunlarımızla tarihsel çözümler üretme konusunda yardımcı olacağını düşündüğümüz “II. Meşrutiyet Devri Eğitim Hareketleri ve Günümüze Yansımaları” konulu araştırmamız plan bakımından beş bölümde ele alınacaktır.

Birinci Bölümde: Problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı ve önemi, süre ve maliyete,

İkinci Bölümde: Yararlanılan makale ve tezlerin özetlerine,

Üçüncü Bölümde: Araştırma ve yöntemine,

Dördüncü Bölümde: Bulgular ve yorumlara,

Beşinci Bölümde: II. Meşrutiyet Dönemi eğitiminin günümüze yansımaları ele alınacaktır.

Yüksek lisans tez çalışmam sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen Sayın danışmanım Prof. Dr. Süleyman BÜYÜKKARCI' ya, Mehmet TÜRKER'e, maddi ve manevi destekçim olan aileme içtenlikle teşekkürlerimi sunarım.

Havvanur KENİ TÜRKER

KONYA, 2008

ÖZET

Toplumun varlığını, devamını ve ilerlemesini; kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan eğitim, hayatın olmazsa olmazlarından.

Bu çalışmada eğitim seviyesini yükseltmek amacıyla pek çok önerilerin ortaya atıldığı ve hala günümüzde etkili olan II. Meşrutiyet Devri Eğitim çalışmaları ve günümüze yansımaları araştırılmaktadır.

II. Meşrutiyet Devri Eğitim tecrübemizi ortaya koymak ve yeni nesle ışık tutmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada veriler, doküman incelemesi yapılarak elde edilmiştir. Araştırmada toplumumuzun sıkıntıda olduğu o buhranlı yıllarda eğitim gönüllülerinin ortaya attığı çözüm önerilerine ve bu önerilerin başarı düzeyine yer verilmiştir.

Araştırma bulgularının eğitimde yapılacak düzenlemelere ışık tutması ümidiyle...

Anahtar kelimeler: Eğitim, öğretim, Türk eğitim tarihi, Meşrutiyet Devri

SUMMARY

The education which provides existence, duration and progress to society and transfers culture from generation to generation has a big importance in the life.

In this study, Second Constitution Period Education Studies and their reflection to our time were searched. In Second Constitution Period, there were many ideas to increase education level and they are still effectual, today.

In this study, datas which are prepared with the aim of demonstrating our experience of Second Constitution Period Education and guiding the new generation, are found by making book studies.

In the study, solution suggestions to education problems and success levels of these suggestions are studied. These suggestions are suggested by education volunteers when our society was in bad condition in that difficult years.

With the hope of, research findings guide developments which will be made on education...

Key words: Education, teaching, History of Turkish Education, Constitution Period

GİRİŞ

Günlük çalışmalarımızda hayatta karşılaşılan problemlerin çözümünde eğitim faaliyetlerinin büyük önemi vardır. Toplumun ihtiyaçlarına ve beklentisine cevap verebilecek birey yetiştirme çabasıdır eğitim. Hayatın olmazsa olmazlarından olan eğitimi tarihsel açıdan değerlendirilecek olursak, eğitimin tarihi bilinen ilk toplumlarla başladığı görülür. Yazıyı ilk kullanan Sümerlerde, ailenin eğitim öğretim için gençleri eğitim kurumlarına gönderdikleri Kil tabletlerinden anlaşılmaktadır.

(Ana Britanica 20 cilt s.183). Gençlere eğitim sorunlarını tarihi derinlik içinde kavratmak ve onları geçmiş tecrübelerden ders alarak çözüm arayışlarına yönlendirmek gerekir. Bu da tarihsel süreç içindeki eğitim bulgularının öğretilmesiyle mümkündür.

Türk Eğitim Tarihi ise, Genel Türk Tarihi içinde yer alan, eğitim ile ilgili bir tarih bilimidir.

Türk Eğitim Tarihi'nin amacı en eski tarihlerden günümüze kadar Türk milletinin ürettiği, geliştirdiği eğitim ve öğretimle ilgili düşünceleri ortaya koymak, bugünkü eğitim sorunlarımızı en iyi şekilde çözebilmek için, geçmişten bir takım dersler çıkarılıp çıkarılmayacağını tartışmaktır. Bir milletin eğitim tarihi, öğretim ve eğitimin tarihidir.

Parlamentolu rejime dönüş için anayasanın tekrar yürürlüğe konduğu 23 Temmuz 1908'den 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesine kadar geçen zamana II. Meşrutiyet veya daha çok kullanılan şekliyle, Meşrutiyet Devri denir.

İkinci Meşrutiyet Devri; Türkiye tarihinde eğitim üzerine en çok yazının yazıldığı, eğitim sorunlarıyla en çok ilgilenilen ve deneyimler kazanılan bir dönem olmuştur.

Bu dönemde, systemsiz de olsa, bütün çağdaş düşünceler Türkiye'ye aktarılmaya çalışılmıştır.

İkinci Meşrutiyet Devri eğitim tecrübelerimizi ortaya koymak ve yeni nesle ışık tutmak amacı ile II. Meşrutiyet Devri Eğitim Hareketleri ve Günümüze Yansımaları konusu araştırmaya değer bir konu olarak görülmüş ve yüksek lisans tez konusu olarak seçilmiştir.

Meşrutiyet Devrinde gündemde eğitim vardır. Kurtuluşumuzun reçetesinin eğitim ve öğretim olduğu bütün çevrelerce kabul görmüştür. Fakat önce meşrutiyetin getirdiği özgürlük havasının, sonra da Balkan Savaşları ve I.Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuzluklar yüzünden, kabul edilen teorik kabullenme pratiğe aktarılamamıştır. Bu dönemde herkes eğitim adına faydalı bir şeyler yapabilmek için çalışmıştır. Bütün aydınlar eğitimde yapılmak istenen gelişmeler üzerine yoğunlaşmıştır. Eğitim alanındaki bu çalışmalar günümüze de etki etmiştir.

KONUNUN TANIMI

Araştırmanın konusu II. Meşrutiyet dönemi eğitim hareketleri ve günümüze yansımaları ile ilgili araştırmaları yapmaktadır.

ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI

Bu konu ile ilgili bilgilere geçmeden önce, özellikle bazı kavramların tanınması gerekir. Bunlar 1.Öğretim 2.Eğitimidir.

1. Öğretim: Teşkilatlı ve düzenli olarak bir öğretim kurumunda, öğretmenler tarafından öğrencilere araç gereç kullanılarak bilgi aktarılması ve öğretilmesi çalışmalarının tümüdür. Bir başka tanımla da öğretim, öğrenimin gerçekleşmesi için girişilen düzenli ve planlı çabaların toplamıdır. Bilgiler kişinin kendi yaşantısında ve davranışlarında müspet durumları getirmiş ise bu bir öğretimdir.
2. Eğitim: İnsanın zihni, bedeni, duygusal toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da yeni davranışlar ve bilgiler kazandırılması yolundaki yapılan çalışmaların tümüdür. Eğitim hayat boyu sürer; planlı ya da tesadüfî olabilir. Okul okuma, yazma ders araç ve gereçleri ile aile ve kişisel yetişme vs. yolları ile yapılabilir.

Hayatın vazgeçilmez unsurlarından biri olan eğitimin pek çok tanımı yapılmıştır. Akyüz'e göre eğitim, kişinin zihni, bedeni, duygusal ve toplumsal yeteneklerinin,

davranışlarının istenilen doğrultuda geliştirilmesi ya da ona bir takım amaçlara yönelik yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür.

Akyüz'e göre eğitim, teşkilatlı ve düzenli olarak genellikle bir öğretim kurumunda öğretmenler tarafından, öğrencilere bilgi aktarılması ve öğretilmesi çalışmalarının tümüdür.

Türk Eğitim Tarihi ise, Genel Türk Tarihi içinde yer alan, eğitim ile ilgili bir tarih bilimidir. Bir milletin eğitim tarihi, öğretim ve eğitimin tarihidir.

Parlamentolu rejime dönüş için Anayasanın tekrar yürürlüğe konduğu 23 Temmuz 1908'den 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne kadar geçen zamana II. Meşrutiyet veya daha çok kullanılan şekliyle, Meşrutiyet Devri denir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE PLANI

Araştırmamız yazılı belgelere dayanmaktadır. II. Meşrutiyet döneminde eğitim hareketleri ve günümüze yansımalarını içeren hususlar bulunmaktadır. Taradığımız bilgi, belge, kitap oldukça çeşitlidir.

Yapacağımız araştırma plan bakımından beş bölümde ele alınacaktır.

Birinci Bölümde: Problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı ve önemi, süre ve maliyete,

İkinci Bölümde: Yararlanılan makale ve tezlerin özetlerine,

Üçüncü Bölümde: Araştırma ve yöntemine,

Dördüncü Bölümde: Bulgular ve yorumlara,

Beşinci Bölümde: II. Meşrutiyet Dönemi eğitiminin günümüze yansımaları ele alınacaktır.

BÖLÜM I

Problem Cümlesi:

“II. Meşrutiyet Devri Eğitim Hareketleri ve Günümüze Yansımaları” nelerdir?

Problem cümlesindeki soruya cevap bulabilmek için aşağıdaki sorulara cevaplar aranacaktır.

Alt Problemler:

1-) II. Meşrutiyet’e kadar Osmanlı Toplumunun Eğitim Alanındaki Gelişimi Nasıldır?

2-) II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Alanındaki Gelişmeler Nelerdir?

2.1. Meşrutiyet Devrinde Eğitim İdaresi

2.2. Meşrutiyet Devrinde Öğretim Kurumları ve Günümüze Yansımaları.

3-)II Meşrutiyet Devrinde Yapılan Eğitim Tartışmaları ve Önerileri Nelerdir?

Araştırmanın Amacı ve Önemi

20. yüzyılın ilk on beş yılı bütün dünyada eğitim düşüncesinin hızla değiştiği, eski okulu ve eğitim sistemini yeren çağdaş eğitim akımlarının doğduğu bir dönemdir.

II. Meşrutiyet döneminde systemsiz de olsa bütün çağdaş düşünceler Türkiye’ye aktarılmaya çalışılmıştır.

II. Meşrutiyet dönemi Türkiye tarihinde eğitim üzerinde en çok yazının yazıldığı, eğitim sorunlarıyla en çok ilgilenilen dönem olmuştur. Araştırmamız II. Meşrutiyet Devri eğitim tecrübelerimizi ortaya koymak ve yeni nesle ışık tutmak amacıyla yapılmıştır. Eğitim sorunlarımıza tarihsel çözümler üretmek için bu araştırma önemlidir.

Süre ve Maliyet

Araştırmamızın Eylül 2007’de başlayıp Ağustos 2008’de bitirilmesi hedeflenmektedir. Araştırmanın maliyeti kestirilememektir.

BÖLÜM II

LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde II. Meşrutiyet Döneminde Eğitim Hareketleri konusunda yapılan araştırmaların konumuzla ilgili bulguları aşağıda özetlenmiştir.

Akın (2002), Satı Bey ve II. Meşrutiyet Döneminde Din Eğitimi Konulu araştırması doküman incelemesine dayalı olarak yapılmıştır. Araştırmadaki dönemin eğitim reformlarına, eğitim durumu ve yapısına, eğitim tartışmalarına ve eğitim önerilerine bu kaynaktan faydalanarak değinilecektir.

II. Meşrutiyet döneminde maarifte Batılılaşma yönünde önemli ilerlemeler olduğu belirtilmiştir. Kızların eğitim ve öğretimine önem verildiği, 12 Eylül 1914'te ilk kız üniversitesinin (İnas Darülfünun) kurulduğu söylenmiştir. Resmi ana mekteplerinin Balkan Savaşlarından sonra açılmaya başlandığı, 1915 tarihli Ana Mektepleri Nizamnamesi ile de sayılarının arttığı görülmüştür. 1913'te Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkati (İlköğretim Geçici Kanunu)'nin çıkartılması ile İptidaiye ve Rüştîyelerin birleştirilerek Mekatip-i İptidaiye-i Umumiye adını aldığı söylenmiştir. İlköğretimin parasız ve mecburi olduğu hükmü kanun ile resmileştirilmiştir. Ayrıca bu kanun ile rüştîyelerin ortaöğretimden alındığına, ortaöğretim de yeniliklerin özellikle idadilerde gözlendiğine değinilmiştir.

İdadilerin adlarının sultaniye çevrildiği, beş veya altı yıllık ilköğretim üzerine birinci devresi (devre-i ula) dört, ikinci devresi (devre-i seniye) üç yıl olmak üzere sultanilerde öğretim yapıldığı vurgulanmıştır

Emrullah Efendi'nin Tuba Ağaç Nazariyesi'ne göre, düzenlemeye ilköğretimden değil, Darülfünun' dan da başlanması gerektiği söylenmiştir.

Gazi Üniversitesi'nde 1986, II. Meşrutiyet Eğitim Sisteminde "Politika-Teşkilatlanma ve Teftiş Çalışmaları" konulu bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmada bu dönemde oluşturulmak istenen eğitim politikasına dair dönemin eğitim düşünürlerinin görüşleri yer

almıştır. Bu dönemde eğitimin amacı ne olmalıdır, bu amaçları gerçekleştirmek için neler yapılmalıdır? Konularının araştırmanın odak noktası olduğu görülmüştür.

Bu tezde Feridun Vecdi'ye göre eğitimin amacı, çocuklara millet sevgisini vermek, onları topluma yararlı hale getirmek ve milli ülkülere sahip kişiler yetiştirmek olarak sıralanmıştır. Eğitim politikasının hedefine ulaşması için de, rüştiyelerin kaldırılması ve ilköğretimin beş yıla çıkarılması yapılması gerekenler arasında gösterilmiştir. Hakkı Bey'in eğitimin amacının “çocuğun yaşadığı çevreye hazırlamak” olduğu görüşü açıklanmıştır. Eğitim amaç ve hedefleri belirlenirken Türk toplumunun ihtiyaçları, gelenekleri, milliyeti, iklimi, psikolojisi, tarihi ve coğrafyası şeklinde sıralanması gerektiğini belirten Ethem Nejat'a değinilmiştir.

Asiye (1999), Kadınlar Dünyası Gazetesinde “Eğitim ve Öğretim” konulu bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada II. meşrutiyet dönemi Osmanlı Kadın'ının Eğitim Durumu bulgularına değinilecektir.

Gazetenin, Osmanlı toplumunun Batılı anlamda ilerlemesine katkıda bulunmak amacıyla açıldığı söylenmiştir. Toplumda ikinci plana atılan kadının eğitim konusunda olumsuz bir konumda olduğu belirtilmiştir. Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlıda müslüman kız çocuklarının sadece kız mekteplerine gidebildikleri belirtildikten sonra II. Meşrutiyet döneminde bu konu ile ilgili olarak ilk ve ortaöğretim düzeyinde eğitim veren kız idadisinin açılışı vurgulanmıştır. Bunda ise, basın hayatında kadın eğitime geniş yer verilmesinin etkili olduğu belirtilmiştir.

Okur (2001), Entelektüel Bir Eğitim Lideri Olarak Emrullah Efendi üzerine bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmanın II. Meşrutiyet dönemi bulguları ile Emrullah Efendi'nin Eğitim Felsefesi bulgusuna değinilecektir.

Devletin çöküşünü kurtaracak tek unsur olarak görülen eğitimde sorunlar tartışılarak çözüm yollarına değinilmiştir. 1910 yılında İnas Sultanisi (kız lisesi) nin açıldığı, Maarif'i Umumiye Nizamnamesi'nin günün gereklerine uygun olarak düzenlendiği Muallimlere müderris unvanı verildiği, İdadilerin lise haline getirilerek programlarının buna göre düzenlendiği ve Darülfünun Nizamnamesi ile Türkiye'de “çağdaş üniversite” düşüncesinin başladığı belirtilmiştir.

İpek (2002), Bir Eğitim Bakanı olarak Emrullah Efendi'nin Eğitim Felsefesi, politikaları ve uygulamaları üzerine bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmada Emrullah Efendi'nin eğitimin gelişmesine önem veren, II Meşrutiyetin ilanından hemen sonra memleketimizin can damarını oluşturan maarifi ıslah etme fırsatını elde eden birisi olduğu belirtilmiştir. Emrullah Efendi'nin eğitimimize getirdiği en büyük yenilikleri ise ilköğretimin parasız ve mecburi hale getirilmesi olduğu uygulanmıştır.

Emrullah Efendi'nin Tuba Ağaç Nazariyesine göre reform hareketlerine üniversitelerden başlanması gerektiği belirtilerek halkın bilgili olabilmesi içinde dört sınıflı idadiler, yedi sınıflı sultanilere dönüştürülmüştür.

Balcı (2000), II. Meşrutiyet Dönemi'nde İkdam Gazetesi üzerine bir araştırma yapmıştır. Gazetenin eğitim haberleri bulgularına değinilecektir.

14 Ağustos 1908'deki gazete haberlerinde, mimarlık ve resim dersleri okutan “ Fünun-i Nefise Mektebi ” nin açılışına değinilmiştir.24 Kasım 1908'de ise Darülfünun Osmanlı Tıp Fakültesi öğretmenler meclisi tarafından Avrupa Darülfünun'larına doktor ve eczacı gönderilme kararı alındığı belirtilmiştir. 2 Şubat 1909 gazete haberlerine göre ise Orman Mektebi kurulması kararı yer almaktadır. Adana'da açılan Ziraat Mektebi tesislerine de 7 Mart 1909 gazete manşetlerinde değinilmiştir.

Uyanık (2000), II. Meşrutiyet Dönemi'nde İttihat ve Terakki'nin Eğitim Politikası konulu araştırmasında, Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşının eğitime olan olumsuz etkilerini vurgulamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda silâh altına alınan öğretmen ve öğrenciler okulların kapanmasına neden olmuşlardır. Bu da eğitimimizi olumsuz etkileyen unsurlar arasında gösterilmiştir. Ayrıca bu dönemde savaşlarda anne ve babalarını kaybeden çocukların barınması amacıyla Darüleytam (Yetim Yurtları) kurulduğu söylenmiştir. Bu kurumlarda çocuklara okuma-yazma öğretilmiştir.

Akyıldız (1997), Türkiye'de Eğitim Politikaları ve Eğitim Sistemimiz üzerine bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmada II. Meşrutiyet dönemi bulgularına değinilmiştir.

Bu dönemde maarifte istikrarsızlığın ve anarşinin yaşandığı dile getirilerek 28 Maarif Nazırının gelip geçmesinin bunun bir göstergesi olduğu belirtilmiştir.

1913'te çıkarılan Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati (İlköğretim Geçici Kanunu) ile ilköğretimin mecburi ve parasız hale getirildiği söylenmiştir. Emrullah Efendi'nin 1912'de çıkarmış olduğu nizamname ile Darülfünun'da reform yaptığı dile getirilmiştir. Yapılan Darülfünun reformlarının I. Dünya Savaşının etkisiyle başarısız olduğu belirtilmiştir

Başar (2003) , Satı Bey ve Eğitim İle İlgili Görüşleri üzerine bir araştırma yapmıştır bu araştırmada, Mustafa Satı el-Husri' nin Osmanlı Devleti II. Meşrutiyet Döneminin önemli pedagoglarından biri olduğu vurgulanmıştır. “Usul-i cedit” hareketinin temsilcisi olan Satı Bey'in, Fransız Eğitimi'nden etkilenerak Darülmualim'de yetiştirdiği öğretmenlere ve kaleme aldığı yazılarına değinilmiştir

Şanal (2002) , Mustafa Satı Bey (Satı El Husri)'in Hayatı ve Türk Eğitim Tarihi İçerisindeki Yeri'ni araştırmıştır. 1880 Yemen doğumlu Satı Bey'in hayat hikâyesi özetlenmiş ve Darülmualim'de eğitim alanında yaptığı yeniliklerden söz edilmiştir.

Eğitim tarihimizde öğretmenlerimizi ilk kez bir orduya benzeten Satı Bey'in Resim ve El işleri dersine önem verdiği vurgulanmıştır Ayrıca, “Tatbikat Mekteb-i” açarak, okulda verilen eğitimi teorik olmaktan kurtardığı söylenmiştir.

Ergün Mustafa (1979–1982), Emrullah Efendi Hayatı, Görüşleri ve Çalışmalarını araştırmıştır. Eğitim tarihimizde önemli bir kişilik olduğu belirtilip hayatı kısaca özetlenmiştir.(Tuba Ağacı nazariyesi) fikrinin temsilcisi olan Emrullah Efendi'nin eğitim kademelerinde yaptığı çalışmalara değinilmiştir.

Halkın ihtiyaç ve geleneklerini bilmeden hareket eden Emrullah Efendi'nin, teorik ve pratiği karıştırdığına, programsız hareket ettiğine ve bu yüzden yaptığı reformlarda başarısız olduğuna değinilmiştir.

Akyıldız (1997), II. Meşrutiyet Dönemi (1908–1918) , bu eserde II. Meşrutiyet Dönemi eğitim hareketleri, bu döneme ışık tutan aydınlar, bu aydınların görüşleri ile günümüze yansımalarına değinilmiştir.

Akyüz (2004) , Türk Eğitim Tarihi, Türkiye'nin ve Türk dünyasının eğitim sorunlarını, tarihi derinlik ve bütünlük içinde ele alarak yeni nesle araştırma zevki vermek ve eğitim tarihimizi sevdirmek amacı ile ele alınmış bir eserdir.

Ergün, M; (1986), 20. y.y Başlarında Türk Eğitiminin Amaçları Konusundaki Tartışmalara Mukayeseli Bir Bakış, eğitim hareketlerini eleştiren bir göz ile ele alındığı bir eserdir.

Ergün, M; (1987) , Satı Bey Hayatı Ve Türk Eğitimine Hizmetleri Araştırmada Mustafa Satı Bey (Satı El Husri)' in Hayatı Türk Eğitim Tarihi içerisindeki yeri yaptığı eğitim reformları, bu reformlardaki başarı düzeyi ve günümüze yansımalarına değinilmiştir.

Koçer (1987) , Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, yeni bir eğitim sistemi, bu sistemin disiplinleri, doğuş şekli ve yansımalarına değinilmiştir.

Unat (1964) , Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, eğitim tarihi boyunca Türk eğitim sisteminde yansımaları görülen eğitim hareketleri ve bunların yansımaları ele alınmıştır.

Sakaloğlu, Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi, Osmanlı Dönemi eğitiminden hareketle Tanzimat, I. ve II. Meşrutiyet ile Cumhuriyet Dönemi eğitim hareketlerinin incelendiği eserdir.

Şanal (2002) , Mustafa Satı Bey'in Hayatı ve Türk Eğitim Tarihi İçerisindeki Yeri, üzerine yapılan araştırmada Mustafa Satı Bey'in eğitim tarihindeki yeri ve önemine değinilmiştir.

Şanal (2003), “ Osmanlı Devleti'nde Medrese Ders Programı, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirmeye Genel Bir Bakış, bu eserde Osmanlı Devri Medreseleri eğitim programı ölçme ve değerlendirme yüzünden incelenmiştir”.

Şimşek (2004), Osmanlı Dönemi İlkokullarında (Sıbyan Mekteplerinde) Disiplin Anlayışı ve Uygulamaları.

Osmanlı döneminde açılan sıbyan mekteplerinin özellikleri, sistematik çalışması, teşkilatlanması faaliyetlerine değinilmiştir.

Bu çalışmada ise “ II. Meşrutiyet Devri Eğitim Hareketleri ve Günümüze Yansımaları” araştırılmaktadır.

Meşrutiyet Devrinde gündemde eğitim vardır. Kurtuluşumuzun reçetesinin eğitim ve öğretim olduğu bütün çevrelerce kabul görmüştür. Fakat önce meşrutiyetin getirdiği özgürlük havasının, sonrada Balkan ve I. Dünya Savaşlarının getirdiği olumsuzluklar yüzünden kabul edilen teorik kabullenme pratiğe aktarılamamıştır. Bu dönemde herkes eğitim adına faydalı bir şeyler yapabilmek için çalışmıştır. Bütün aydınlar eğitimde yapılmak istenen gelişmeler üzerine yoğunlaşmıştır. Eğitim alanındaki bu gelişmeler günümüze de etki etmiştir.

Araştırmada Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyet öncesi eğitim durumuna, I.Meşrutiyet Dönemi eğitim durumuna, II. Meşrutiyet reform hareketlerine, reform hareketlerinin başarı düzeylerine ve bu dönem aydınlarının düşüncelerine, eğitim reformlarının günümüzdeki yansımalarına yer verilmiştir.

Bu çalışma ile yeni nesle Türkiye’nin eğitim sorunlarını tarihi derinlik ve bütünlük içerisinde kavratmak onları geçmiş tecrübelerden ders alarak çözüm arayışlarına yöneltmek amaçlanmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntem ve planına değinilecektir.

Bu araştırmada doküman incelenmesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.

Yararlanılacak yazılı materyaller; konuyla ilgili kitaplar, makaleler ve bu konuda hazırlanmış yüksek lisans ve doktora dersleri oluşturmaktadır. Araştırmamızı yedi adet yüksek lisans, bir adet doktora ve bir adet lisans tezi, üç adet kitap, bir adet ansiklopedi ile dokuz adet dergi oluşturmaktadır. Verilerin toplanması ve analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırma deseni durum çalışmasıdır.

Bu araştırma, plan bakımından beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı ve önemine,

İkinci bölümde; yararlanılan kaynak ve makalelerin özetine,

Üçüncü bölümde; araştırmanın yöntemine,

Dördüncü bölümde; bulgular ve yorumlarına,

Beşinci bölümde; II. Meşrutiyet dönemi eğitiminin günümüze yansımalarına yer verilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUMLAR

A) II. Meşrutiyet'e Kadar Osmanlı Toplumunun Eğitim Alanındaki Gelişimi

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş devirlerinde Osmanlı toplumunun en yaygın eğitim ve öğretim kurumları medreselerdir Osmanlı Devleti sınıırı içindeki medreseler, ilk defa Yıldırım Beyazıt Devrinde düzenlenmiştir. Fatih Döneminde medreseler yedi kısımda ele alınıp incelenmiştir.

Asıl düzenleme 16.y.y ortalarında Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmıştır Kanuni medreselere ek olarak Darülhadişi açmış, bir tıp medresesi eklemiştir. Osmanlı müesseselerindeki bozulmalar da Kanuni dönemine rastlamıştır. Ara medrese öğrencileri, isyan noktasına gelerek yöneticileri zor durumda bırakmıştır.

II. Meşrutiyet'e kadar; rüştiye, idadi ve sultani olmak üzere üç kurum bulunmaktadır. İlk rüştiye mektebi 1838 yılında, yüksek memur yetiştirmek amacı ile açılmıştır. Tanzimat'ın ilk yıllarında ise yüksek okullara (bahriye, harbiye, tıbbiye...) ağırlık verilmiştir

Türkiye' de ilk idadiler, 1845 yılında açılmıştır. II. Meşrutiyet'e kadar idadiler taşradaki yüksek öğrenimde mesleki öğretim kurumu olmuştur.

Sultaniler, Türk eğitim tarihindeki en yüksek öğrenim kurumlarıdır. Mesleki ve teknik okulların kuruluş ve idareleri çok karışık olmuştur. Batılı anlamda ilk üniversite fikri 1846 yılında ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nde ismen çok çeşitli eğitim kurumları olmasına rağmen bunların hepsinin amacı devlete memur yetiştirmektir.

Açılan bu okullar kalifiye eleman yetiştirmeyi amaçladığı halde; müfredat ve programlar hizmet içi eğitim kursundan öte gidemiyordu (Ergün, 1996, s.).

Meşrutiyet öncesi Osmanlı döneminde medreseler çok yaygın ve güçlü örgün eğitim kurumları haline gelerek toplumu derinden etkilemiştir. Enderunlar bu dönemde önemli

eğitim kurumları olmuş, ilköğretim 19. y.y sonuna kadar basit bir düzeyde kalmıştır. Osmanlı son dönemlerine kadar, ilkokul kurumlarında sadece erkekler okumuştur. Eğitimin temel amacı dinidir ve âlim yetiştirmektir. Eğitim dili Osmanlıca olup; halk ile aydınların dili arasında uçurum oluşturmuştur. Eğitim de yenileşmeler, askeri anlamda giderilmeye çalışılmıştır (Akyüz, 2004, s. 56–57).

B) II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Alanındaki Gelişmeler

Abdülhamit'in 13 şubat 1878' de parlamentoyu süresiz tatil etmesinden 23 Temmuz 1908'e kadar geçen döneme Mutlakıyet dönemi denir.

Mutlakıyet (meşrutiyet) dönemi eğitim özellikleri şunlardır:

- 1) Birçok meslek ve sanat okulu açılmıştır.
- 2) İlk kez özel eğitim alanında bir girişim olmuştur.
- 3) Yerli ve yabancı özel eğitim büyük gelişme göstermiştir.
- 4) Nicelik bakımından gözlenen başarılar eğitimin niteliğini yükseltme amaçlı olmamıştır.
- 5) Programlardan hayata dönük ve başka dersler çıkarılmıştır, Din ve Ahlak derslerinin saatleri artırılmıştır.
- 6) Padişaha itaat, sadakat yetiştirilecek insan tiplerinin özellikleridir

1908–1918 II. Meşrutiyet döneminde parlamentolu rejime dönüş için anayasanın tekrar yürürlüğe koyduğu Mondros mütarekesine kadar geçen zaman II. Meşrutiyet dönemidir. Bu dönemin temel özellikleri şunlardır:

- Siyasi hayat ve fikir hareketleri birden canlanmış, yayın özgürlüğüne kavuşma yanında özellikle Balkan savaşları, aydınları toplumsal sorunları ve dertleri acımasız bir dille ortaya koymaya itmiştir.

- Meşrutiyetin ilanı ile beraber, aşırı hürriyetçi bir hava ortaya çıkmış, bu okullara da yansımıştır. Bu nedenle, önceleri okullara “hürriyetçi mektepler” dendiği olmuştur. Fakat bu terimle aslında, okulların içine yuvarlandığı disiplinsizlik, başıboşluk anlatılmak istenmiştir. 31 Mart olayı bastırıldıktan sonra, okullarda disiplin sağlanmıştır.
- 1912–1913 yıllarında Balkan savaşları sonrası, toplumda eğitim konularına ilgi artmış, toplumun gözü açılmıştır.
- Balkan Savaşları ve felaketlerinden sonra toplumda, "çökmekte olan devleti eğitim ve öğretmenler kurtaracaktır" şeklinde bir görüş ortaya çıkmıştır. Bu görüş sadece slogan niteliğinde kalmıştır.
- Balkan savaşlarına kadar kızların eğitimi konusunda verimli çalışılmamış ve savaş sonrası bu sıkıntı ortadan kalkmıştır.
- Kızlar için ilk kez bir yüksek öğretim kurumu açılmıştır.
- Dönemin sonuna doğru geleneksel sıbyan mekteplerinin çoğu kapatılmıştır.
- Okul öncesi eğitimde ilk ciddi adımlar atılmıştır.
- Medreselerin ıslahı için fikirler ve teşebbüsler yaygınlaştırmıştır.
- Öğretmen yetiştirilmesinde yenilikler yapılmış, önemli adımlar atılmıştır.
- Öğretmenler ilk kez bu dönemde mesleki örgütler kurmuşlardır.
- Eğitimde niceliğe yani okul, öğrenci ve öğretmen sayısını artırmaya öncelik verilmiştir.
- Programlara sosyal, siyasal muhtevalı, hayata dönük dersler alınmıştır.

- Eğitimin bilim olarak işlenmesinde ciddi gelişmeler sağlanmıştır. Pedagoji ve eğitim, eğitimcilerde ve toplumda saygı uyandıran bilimler olarak görülmüştür.
- Önceleri öğretimde öğretmen, kitap, hafıza çok önem taşıyordu. Bu dönemde yerini tabiat, eşya, olay, deney aldı.
- Eğitim Bakanlığı ilk kez ülkenin renkli eğitim haritalarını yayınlamıştır (s.241–242).

1. II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim İdaresi

1.1 Eğitim Örgütü (Maarif Teşkilatı)

Maarif Nezaretinde ilk örgüt değişimi, Hakkı Bey'in yaptığı tenkizat sırasında oldu. Bu çalışmalar 1909 yılına kadar devam etti. Böylece “Daireyi İlmiye” ile “Daire-i İdare” ler birleştirildi. II. Abdülhamit dönemindeki fazla memur sayısını azaltmak için hızla bir tenkizat çalışması yapılmıştır. Emrullah Efendi bu uygulamaya son verdi, gelişi güzel memur elemelerine son verildi. Eğitim döneminde en önemli gelişmeyi Emrullah Efendi gerçekleştirerek Fransız eğitim bakanlığı örgütünü ele aldı.

Maarif'teki eski örgüt ile yeni örgüt arasında üç temel fark vardır:

- a-) Sicil, İstatistik ve Levazım daireleri lağvedilmiştir, bunların görevini Tedrisat İptidaiye, Taliye ve Aliye Daireleri üstlenmiştir.
- b-) Meclisi Maarif lağvedilmiş, Meclisi Kebir-i Maarif kurulmuştur.
- c-) Yerlerinde bırakılan dairelerden her biri şubelere ayrılmıştır.

1.2 Denetim Sorunu

Maarif Nezareti, ülkenin eğitim durumunda bir başıboşluk olduğunu, nerede ne yapıldığını bilmediklerini, hatta kendilerine bağlı okulların sayısını bilmedikleri için daha ileri yöntemler için denetimin şart olduğunu öne sürmüştür. Böylece müfettişlere düşen görevlerde artmıştır.

İlk denetim teşkilatlanması 1909 yılında Mustafa Nail Bey'in öğretmen sorununu çözümlmek amacıyla Satı Bey'in İstanbul Darülmuallemi'nin başına getirmiştir böylece taşradaki eski okulları düzeltmek ve yeni okulların kuruluşundaki çalışmaları yürütmek için on beş Maarif müfettişi atanmıştır.

Alınan önlemlere rağmen müfettişler görevlerini benimsemedi. Köyleri dolaşmamaya, bütün zamanlarını vilayet merkezlerinde geçirmeye başlamışlardır. Böylece Maarif Nezareti bazı vilayet müfettişlerini lağvetti. Osmanlı eğitiminde II. Meşrutiyet dönemi de sağlam bir denetim sistemi kurulmadan, tartışmalarla geçip gitti.

1.3 Eğitim ve Bütçe

Osmanlı Devleti'nde, okulların genel bütçeden ayrılan paralarla idare edilmeye çalışması, 1938'den itibaren başlamıştır. Bütçeye ayrılan para çok az olduğundan; bütçe, eğitimin gelişmesinde pek etkili olmamıştır.

Vergi kaynakları, Mahalli Maarif sandıkları, vakıflar, öğrencilerden alınan ücrette bütçeden sayılan gelirler arasındaydı.

1.4 Maarif Nazırları

İbrahim Hakkı Bey (Paşa), Mahmut Ekrem Bey, Abdurrahman Şeref Bey, Yusuf Ziya Paşa, Mustafa Nail Efendi, İsmail Hakkı Bey, Mehmet Sait, Ahmet Şükrü Bey bu dönem Maarif nazırlarıdır.

2. II. Meşrutiyet Devrinde Öğretim Kurumları ve Günümüze Yansımaları

2.1 Okul Öncesi Eğitimde Yapılan Gelişmeler

Osmanlı Devletinde II. Meşrutiyet döneminde gelişen eğitim kademelerinden birisi de "Okul öncesi eğitim" kademesidir. 1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkat-i okul öncesi eğitim kurumlarının açılmasına imkân sağlamıştır. 1915'te Ana Mektepleri Nizamnamesi yayınlanmıştır. Böylece II. Meşrutiyet döneminde okul öncesi alanda gerek İstanbul'da gerek diğer büyük şehirlerde pek çok "Ana Mektebi" açılmıştır. (Unat, 1964,

s.41). Ancak, hazırlıksız olarak bu işe başlanmıştır. Ana mekteplerine muallime yetiştirilmemiş olduğundan, Türk okullarına Ermeni, Yahudi muallimler getirilmiş ve okulların her işi onlara bırakılmıştır.(Akyüz, 2004, s.243)

Ana mekteplerine yetişmiş öğretmen bulamama problemi 1914 yılına kadar devam etmiştir. 1914 yılında “Ana Muallime Mektebi” açılmıştır. Avrupa’dan 60 kadar anaokulu kitabı getirilmiş ve Türkçeye çevrilmiştir (Ergün, 1996, s.193). Böylece ana mekteplerinde yaşanan öğretmen sorunu giderilmeye çalışılmıştır.

Maarif nezareti, okul öncesi eğitimle resmen 1913 yılında ilgilenmeye başlamıştır. Avrupa’nın her tarafından bu konudaki yönetmelik ve programlar getirilip tercüme edilmiş ve buna göre bir yönetmelik hazırlanmıştır. Maarif Nezaretine bağlı ilk anaokulu da 1914 yılında açılmıştır ve hızlı bir şekilde artış göstermiştir (Ergün, 1996, s193).

2.2 İlköğretimde Yapılan Gelişmeler

II. Meşrutiyet devri, Türk eğitiminde ilköğretim problemlerinin kendisini iyice hissettirdiği bir dönemdir. Bu dönemde bakanlıkça öğretmen, yetiştirme sorunları ve yasalar ele alınıp düzenlenmeye çalışılmıştır.

Geleneksel “ mahalle (sıbyan) mektepleri” 1870’lerden itibaren giderek azalmış ve yerlerini usul-i cedit yönetimlerine göre öğretim yapan “ İptidai Mekteplere” bırakılmış olsalar da hala bu dönemde varlıklarını sürdürmektedirler.

Sıbyan Mekteplerinde öğretim, medresede okuma-yazmayı, temel dini bilgileri, ibadet konularını öğrenen ve Kuran okumasını bilen hocalar tarafından verilmekteydi. Bu okullara 4–6 yaşlarındaki çocuklar gidiyor ve okuma–yazma, hesap, Kuran ve temel dini bilgiler öğreniyorlardı. Çocukların hafız olması ana babaların büyük özlemiydi. (Akyüz,2004, s.79).

II. Meşrutiyet döneminde bu okullardan birini gezen Abdullah Cevdet’in görüşleri şöyledir: Yazar önce abdesthane kokusu ile, sonra kırk kadar öğrencinin doldurduğu 15 metrekare bir odanın bozulmuş kokusu ile karşılaşır. Odada sıralar vardır fakat çocuklar oturmamaktadırlar. Yerde mangal, sefer tasları, çuvallar ve duvarda falaka vardır. 70 yaşlarında iki sarıklı hoca heyet-i talimiyeyi oluşturmaktadırlar. (Akyüz,2004, s.244) Bu

derece içler acısı halde bulunan sıbyan mektepleri II. Meşrutiyet döneminde Satı Bey'in yoğun çalışmaları ile kaldırılabilmiştir.

Meşrutiyet dönemi öğretmen ihtiyacımızın çok fazla olduğu bir dönemdi. Emrullah Efendi'ye göre 70.000 öğretmen ihtiyacımız vardır. İstanbul Darümualliminde (Erkek Öğretmen Okulu) Satı Bey'in müdürlük yaptığı dönemde pek çok çağdaş fikirli öğretmen yetişmiş olsa da ihtiyacımız karşılanmamıştır. İlköğretim bu öğretmenler sayesinde biraz canlansa da, sayısının yetersiz olması nedeni ile eski yöntem ve uygulamalar pek çoğunda sürüp gitmiştir.

1913 yılında Tedrisat-ı İptidai Kanun-ı Muvakkati (İlköğretim geçici kanunu) çıkarılmış ve uzun yıllar yürürlükte kalmıştır. Bu kanun ile ilköğretim zorunlu ve devlet okullarında ücretsiz hale gelmiştir (Koçer, 1987,s.190) Bu kanun ile okulların örgütsel yapısının da değişiklikler yapılmıştır. İptidai ve rüşdi adlarıyla mevcut olan okullar birleştirilmiş ve iptidaiye umumiye adını almıştır. İlköğretim bu şekilde 6 yıl olarak belirlenmiştir. Her biri 2 yıl süreli 3 devreye ayrılmıştır: Devre-i ula, Devre-i vasatiye, Devre-i âliye (Akyüz, 2004, s.244).

1913 tarihli kanuna göre, ilköğretim programları ise şöyle tespit edilmiştir: Elifba ve Eczayı Şerife, Kıraat, İmla, Ezber, Yazı, Tahrir, Tarih, Coğrafya, Hesap, Hendese, Eşya dersleri, Ziraat, El işleri, Resim, Musiki, Terbiye-i Bedeniye (Ergün, 1996, s.207).

2.3 Ortaöğretimde Yapılan Gelişmeler

II. Meşrutiyet döneminde ortaöğretim alanında düzenlemeleri içeren Tedrisat-ı Taliye Kanun Layihası hazırlanmış ve bastırılmışsa da kanunlaştırılmamıştır (Koçer, 1997, s.195). Bu dönemde iki tip kuruluştan söz edilebilir. Bunlar; idadiler ve Sultaniler.

İdadi, rüştiyelerin kaldırılması ile bunların yerine kurulmuştur. 1908'den sonra İdadilerin adı Sultaniye çevrilmiştir. Cumhuriyet yıllarından sonra da lise adını almıştır (Koçer, 1987, s.195).

Meşrutiyet döneminde İdadilerin, Rüşdiyeleri de kapsar biçimde buldukları ve taşradaki orta öğretimi oluşturdukları anlaşılıyor. 1908'de 5 ya da 7 yıllık idadiyeler, Rüşdiye

sınıflarını da içlerine alıyorlardı. Bunların ibtidaiye sınıfları yoktu. 1908'den sonra idadiyelerin programlarına yeni dersler girmeye başlamıştır.

1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkati, Rüştiyeleri ilk mekteplerle birleştirip orta öğretimden almıştır. Bu okullar o tarihte ortadan kalkmış sayılır. Fakat Nümune Rüşdiyeleri adıyla bazıları Cumhuriyet yıllarına kadar yansıyacaktır.

Bu dönemde orta öğretim alanında yenilik ve değişiklikler özellikle idadilerde görülmüştür. 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin açılmasını hükme bağladığı Sultaniyeler açılmamıştı.

8'den sonra önce on iki vilayet merkezindeki idadilerin adı Sultaniye çevrildi. I. Dünya Savaşı yıllarında böylece oluşan Sultaniyelerin sayısı 50'yi buldu. Bir kısmı yatılı idi, erkeklere ve kızlara mahsus ayrı ayrı okullardı ve ilk kız idadisi 19112'de İstanbul'da açılmıştı. Bu okul 1913'te İstanbul kız Sultanisi adını almıştı. İlk kız lisesi budur.

Bu tarihte taşra denilen yerlerde İnas sultanilerini görmek mümkün değildi. 1922 yılında ilk olarak İzmir, bunu takip eden 1923 yılında da Ankara'da açılan kız liseleridir.

Meşrutiyet döneminde bulunan sultaniler 5 veya 6 yıllık bir sürede ilköğretim üzerinde birinci devresi 4, ikinci devresi 3 yıl olmak üzere eğitim yapıyorlardı.

Sultanilerin adları 1922 yılından itibaren 'lise' olarak değiştiği(kabul edildiği) bilinmektedir.

Sultanilerin 1915 yıllarında öğrencilere uyguladıkları ders programları ise aşağıda görülen tabloda olduğu gibiydi.

Erkek Sultanileri		İstanbul Kız Sultanisi	
Ulum-ı Diniye	Hendese, Resm-i Hattı	Ulum-ı Diniye	İktisad-ı Beyti
Lisan-ı Osmanî	Kozmografya	Lisan-ı Osmanî	Terbiye-i Etfal
Tarih-i kadim	Mekanik	Tarih	Lisan-ı Ecnebi
Tarih	Mantık ve Felsefe	Coğrafya	Gına
Coğrafya	Resim	Malumat-ı Tabiiye ve	Resim
Hayvanat	Arabî	Sıhhiye	Terbiye-i Bedeniye
Nebatat	Farisi	Malumat-ı Hikemiye ve	Dikiş, Biçki, Nakış,
İlm-ül Arz	Lisan-ı Ecnebi	Medeniye	Tabahat
Hıfzıssıhha	Terbiye-i Bedeniye	Hesap, Cebir	
Fizik	Tatbikat-ı Fenniye	Hendese	
Kimya	Usul-i Defteri	Kozmografya	
Cebir, Hesab-ı Nazari	Gına		
Müsellesat-ı Müsteviye			

Kızlar için erkeklere denk bir ortaöğretim sağlamak, onlara yüksek öğretim kurumlarının kapılarını açmak amacı ile İstanbul'da 1911'de ilk kız idadisi açılmıştır. 1913'te de İstanbul Kız Sultanisi adını almıştır. İlk kız lisesi budur (Akyüz, 2004, s.248).

2.4 Mesleki ve Teknik Eğitimde Yapılan Gelişmeler:

Osmanlı Devleti'ni sarsan unsurlar Batı'nın ordusu ve ekonomisi olmuştur. Başta göze çarpan tehlikeli unsur ordu gibi görünse de, ekonominin daha tehlikeli olduğu zamanla anlaşılmıştır. Unutulmamalıdır ki, güçlü bir ekonomiyle aşılamayacak hiçbir engel yoktur. Günümüze kadar ekonomik yapısını sağlam tutan milletler ayakta kalabilmiştir. Osmanlı Devlet adamları ordu unsurunu önemli bulup, bu unsur için kurumlar açmışlardır. Ekonomi unsuru hep ikinci planda kalmış, önemsenmemiştir. Maarif Nizamnameleri'nde bile teknik eğitime gerekli yer verilmemiştir (Koçer, 1987, s.211).

Devletin tutumunun yanı sıra kapitülasyonlar da Teknik eğitimin gelişmesini engellemiştir. Kapitülasyonlar Türk sanatkârını yaşayamaz hale getirmiştir. Buna istinaden Teknik eğitime ilgiyi azaltmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Teknik eğitimde gelişmeler yaşansa da, göze görünür derecede olmamıştır.

Genç nesillere mesleğe yönelmiş teknik bir eğitim verme çalışmaları, esaslı bir plan çerçevesinde geliştirilmemiş, çok defa duyulan ihtiyaçlara göre zaman zaman ele alınmıştır.

Sanat okullarını Meşrutiyet'ten önce Islahane komisyonları yönetmiştir. Bu komisyonlar, kurulmuş sanat şubelerini birkaç fabrikaya teknik eleman yetiştirecek şubeler haline getirmiştir. 1913 tarihli özel idareler kanunu ile sanat mekteplerinin masrafları bu idarelere bağlanmıştır. Böylece sanat okulları Islahane komisyonlarından kurtulup vilayetlere bağlanmıştır.

Bunun yanında idadiler, ticaret, ziraat, sanat ve umumi bilgiler şubeleri olarak teşkilatlandırılmıştır. Ancak ders araç-gereci ve bu alanda yetişmiş nitelikli öğretmen bulunamadığı için iyi netice alınamamıştır (Koçer, 1987, s.212).

Meşrutiyet yıllarında bu alanda açılmış okullar şunlardır:

1. Mühendis ve Mimar Okulları
2. Erkek Teknik Öğretim Okulları
3. Kız Teknik Öğretim Okulları
4. Ticaret Okulları
5. Memur Okulları
 - a. Polis Mektebi (1909)
 - b. Maliye Memurları Mektebi (1909)
 - c. Belediye Memurları Mektebi (1911)
 - d. Evkaf Memurları Mektebi (1911)
 - e. Sıhhiye Memurları Mektebi (1912)
 - f. Şimendifer Memurları Mektebi (1915)(Akyüz, 2004, s.251)
6. Ziraat ve Orman Okulları (Unat, 1964, s.78)
7. Sanayi Okulları

Dersaadet Sanayi Mektebi

Sultan ikinci Abdülhamid döneminde kurulmuş olan sanayi mektebi Sultanahmet 'te idi. Buraya genellikle yetim çocuklar alınıyordu okul atölye, alet ve edevat eksiklikleri yönünden uzun yıllar verimli bir çalışma yapamıyordu. Birinci sınıfta 5–10 kişiye iniyordu. Öğrencilerin

büyük bir çoğunluğu yüksekokul sınavlarına giriyorlar, başarıyorlar ve okuldan da ayrılıyorlar.

İkinci meşrutiyet döneminde, okulun bağlı olduğu Orman, Maden ve Ziraat Nezareti, okulun yönetmeliğini yeniden hazırladı. Şura-yı Devlet ve Meclis-i Mebusanda görüşülüp kabul edilen yönetmelik 1909 Kasım ayında yürürlüğe girdi.

Makinist ve marangoz yetiştirmek amacı ile kurulmuş olan okul harcamalarını, çeşitli yerlerin hâsılatı ve kendi yaptığı şeyleri satarak karışılıyordu. Öğretim parasızdı. Okulun öğretim süresi beş yıldır; bunun dört yılı nazari ve pratik eğitim, son bir yılı da sanayilerde staj şeklinde yapılıyordu.

Bu okullara öğrenci seçimi yarışma sınavları ile belirleniyordu.

İlk sınıftakilerden sonrakilere, uygulama yapıldığı günler gündelik veriliyordu. Bu gündeliklerin yarısı saklanıyor, okuldan mezun oldukları zaman kendilerine sermaye olarak veriliyordu (Ergün, 1996, s.243–244).

Taşra Sanayi Okulu

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyetin başlamasından evvel çoğu vilayet merkezinde, hatta bazı sancak merkezlerinde bile sanayi okulları açılmıştı. Genellikle yetim öğrencilerin bulunduğu bu okullara sahip olmayan vilayetler çok azdı. Bu okulların yönetimleri, vilayet idarelerine bağlı idi. Orman, Maden ve Ziraat Nezareti bunları yalnızca denetleme hakkına sahipti.

Nafia Nezareti daha önce bütün sanayi okullarının kendisine bağlanması hakkında bir istekte bulunmuş, ancak Maliye Nezareti deneme için yalnız İstanbul Sanayi Okulu'nu bu bakanlığa bağlamıştı. Mebusların meclisteki önermeleri üzerine Edirne, Bursa, Halep, Şam, Manastır, Trabzon, Üsküp, Zor, Sivas, Trablusgarp, Beyrut, Selanik, Erzurum, Konya, Kastamonu, Adana, Kerkük, Bağdat, Kosova ve Ankara sanayi okullarıyla İstanbul Mekteb-i Ticaret-i Bahriyesi'nin Ticaret ve Nafia Nezareti'ne geçmesi kabul edilmiştir.

Kız Sanayi Okulları

Kız Sanayi Okulları İstanbul ve Üsküdar'da olmak üzere iki tane idi. İkisi de İstanbul Vilayeti Maarif İdaresine bağlıydılar. II. Meşrutiyet dönemi içinde hiç verimli çalışmadıklarından 1913 yılında kapatılmışlardır. Bunların ödenekleri birleştirilerek yeni bir

okul açılması düşünülmüş, Avrupa'dan üç uzman getirmesi için Maarif Müdürü Kemal Bey Avrupa'ya gönderilmiştir.

Kemal Bey, Londra ve Belçika'daki kız sanayi okullarını incelemiş ve Belçika'yı daha üstün görmüştür. Orada iki öğretmen ve bir müdürle anlaşma imzalamıştır. Bu müdür ve öğretmenler Ekim ortalarında gelmişler ve yeni okul Münir Paşa Konağı'nda öğretime başlamıştır.

Özel Sanayi Okulları

- ❖ *Osmanlı-Fransız Kız Sanayi Okulu:* Kız çocuklarına kadınlığın sosyal durumunu anlatmak, onları iyi bir ev kadını, hayat arkadaşı ve anne olarak yetiştirmek için 1 Kasım 1909'da kurulmuştur.
- ❖ *İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebi:* İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Nur'u Osmaniye Klubü tarafından Divanyolu'nda 1911 yılında açılmıştır.
- ❖ *Bayburt Sanayi Mektebi:* Bayburt'taki İttihat ve Terakki cemiyeti tarafından 1910 yılında açılmıştır. Fakir ve yetimlerden 50 çocuğa terzilik, demircilik ve marangozluk öğretiliyordu. (Ergün,1996, ss.243–248)

II. Meşrutiyet döneminde açılan mesleki ve teknik okulların birkaçına değinelim:

a) Ziraat Okulları

II. Meşrutiyet döneminde tarım alanında oldukça zengin bir okullaşma görülmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- 1-) Halkalı Ziraat Mektebi
- 2-) Ziraat Ameliyat Mektepleri
- 3-) Çiftlik Mektepleri
- 4-) Amele Mektepleri

5-) Mıntıka Ziraat Mekteb-i Alisi

6-) Özel-tarımsal okul ve kuruluşlar

✧ Bağcılık

✧ Darülharirler

✧ Sütçülük okulları

b) Ormancılık Okulları

Osmanlı Devleti, Batılı devletlerin ormanlarını ve madenlerini de sömürmeye başladığını anladığı andan itibaren bu alanlarda da okullar açma girişimlerinde bulunmuştur.

Açılan okulları şu şekilde sıralayabiliriz:

1-) Orman Mekteb-i Alisi

2-) Orman Ameliyat Mektepleri

3-) Orman Jandarına Mektebi

c) Polis Okulları

II. Meşrutiyetten sonra bir süre Ferah Tiyatrosu'nda polislere mesleki ve ahlaki kurslar verildi. Sonra 1909 Haziranı sonlarında Yıldız Sarayı içinde 'İstanbul Polis Mektebi' kuruldu. 1909 yılından itibaren Selanik, Beyrut, Erzurum, Bağdat, Adana ve Trabzon'da da polis okulları açıldı.

1910 yılında Polis Mektebi Müdürü ile Emniyet Umum Müdürü, Avrupa'daki polis okullarına bir seyahat yaptılar ve buradan edindikleri izlenimlere göre Osmanlı polis okullarında bazı düzenlemeler yaptılar.

İstanbul polis okulu 1911'de 236, 1914 yılının başlarında 143 ve sonlarında 109 kişi mezun etmiştir.

d) Baytar Muavinleri Mektebi
(‘Tatbikat-ı Baytariye Mektebi’)

Bu okul açılışından itibaren çok sert tepkileri kendisine çekti. Bu şiddetli eleştiriler üzerine sorun Zabıta-ı Sıhhiye Komisyonu’na gönderildi. Orada okulun adı ‘Tatbikat-ı Baytariye Mektebi’ ne çevrildi.

Okul ilk mezunlarını 1912 yılında vermiş ve 46 kişi mezun etmiştir. 1913–1914 öğretim yılında da 38 kişi mezun etti. Ancak okul sürekli olarak tepkileri çekmeye devam ediyordu. İzmir-Seydiköy’de açılan ‘Mayiat –ı Mütehemre Mektebi’nden farkı olmadığı, onun gibi gereksiz olduğu öne sürülüyordu. Eleştiriler genellikle kendi meslektaşlarından, baytarlardan kaynaklanıyordu. Bu tepkiler karşısında Bakanlık Okulu,-gerektiğinde lağvetmek üzere- Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi’ne nakletmiş, kesin bir çözüme varılmadan da Birinci Dünya Savaşı başlamıştır.

e) Şimendifercilik Mektebi

Daha önce olduğu gibi, II. Meşrutiyet yıllarında da Hicaz Demiryolu hariç, ülkedeki bütün demiryolu hatları yabancıların elindeydi. Orada memurluk yapanlar da şapka giyen, yabancı dil bilen Avrupalı veya gayrimüslim halktandı.

1914 yılı başlarında Evkaf Nazırı Hayri Bey, kendi Bakanlığına devredilen Hicaz demiryollarının daha iyi işletilmesini sağlamak üzere ‘Şimendifercilik Mektebi’ açmaya karar verdi. Çok uzun görüşmelerden sonra okulun Uşak’ta açılması, her yıl elli kadar öğrenci alınması ve öğretim süresinin de dört yıl olması belirlendi. Demiryolu hattı üzerinde, daha ziyade uygulamalı eğitim yapacak olan bu okulun gerçekleştirildiğine rastlanmıyor, ama Birinci Dünya Savaşı çıktıktan ve ordu ülkedeki Fransız ve İngiliz demiryollarına el koyup, orada çalışan yabancı memurları kovduktan sonra Hayri Bey tasarılarını gerçekleştirdi. İzmir’de ve Yeşilköy’de iki Şimendifer Memurları Mektebi açtı.

f) Müzik Okulları

- ✧ *Musiki Mektebi*: 1909 yılı ortalarında Topkapı Sarayı'ndaki Fatih Eczanesinde açılmıştı. Enderun okulundaki efendilerden müziğe yetenekli olanlar bu okula seçilerek eğitime başlanmıştır.
- ✧ *Muzika Mektebi*: 1910 yılında İstanbul belediyesi 'Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi' tarafından açılmıştı. Esas kaynağı 'Darülaceze'deki çocuklar olmak üzere, dışarıdan da öksüz ve kimsesiz çocuklar alınıp eğitiliyordu. 1915 yılında kapatılıncaya kadar 'Şehir Bاندosu'nun eğitim merkezi olmuştur.
- ✧ *Darülmusiki-i Osmani*: Maarif Nezareti'nin ruhsatıyla Şehzadebaşı'nda kurulmuş, 1914'te Çemberlitaş'a taşınmıştı. Öğrenci kayıt kabulünün her zaman mümkün olduğu okulda Cumartesi, Pazartesi ve Salı akşamları ders yapılıyordu. (Ergün,1996,ss.248–255)

2.5 Yüksek Öğretimde Yapılan Gelişmeler:

Üniversiteler bilim yayılmasına ve ilerlemesine hizmet eden kurumlardır. Bir devletin dünyadaki siyasal kanunu da üniversitelerin gelişmişlik düzeyiyle doğru orantılıdır.

Bu nedenle her dönemde üniversite reformları ile üniversiteleri geliştirme çalışmaları yapılmıştır.

Osmanlılar da 19.y.y. ortalarına doğru, bilimde Doğu'dan Batı'ya olan yöneliş ve eğitim anlayışında meydana gelen değişimler neticesinde medrese diyarında yeni bir yüksek öğretim kurumunun kurulmasına başlamıştır. Tanzimat Dönemi'nde medreselerden ayrı olarak üniversite konumunda Darülfünunlar kurulmuştur.

Darülfünun ilk defa 1870 yılında Darülfünun-ı Osmani ismi ile İstanbul'da kurulmuştur. Ancak çok başarılı olmamıştır. 1900'de 20 maddelik bir nizamname ile Darülfünun-u Şahane adı ile yeniden açılmıştır.

Bu 27 maddelik nizamname 1912 yılında Emrullah Efendi'nin çalışmaları ile toptan yenilenmiştir. (Ergün. 1996, s.26)

Emrullah Efendi 1912 tarihli nizamnamede Darülfünunu ilimlerin ve fenlerin hem yayılmasına, hem ilerlemesine hizmet eden yüksek ilim müessesesi biçiminde tanımlamıştır. Ayrıca Darülfünunları mükemmel olan memleketlerin tali ve iptidai mekteplerinin de buna paralel olacağını söyleyerek, orta ve ilköğretimin iyileşmesini Darülfünunun iyileşmesine bağlamıştır. (Akyüz, 2004, s.249)

1912 tarihli Nizamname ile Darülfünunun Umum-i Şeriye, Umum-i Hukukiye, Umum-i Tıbbiye, Fünun ve Umum-i Edebiye olmak üzere beş şubeye ayırmıştır. (Akyüz, 2004, s.249) 1913–1918 yıllarında Darülfünunda verimli çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde Darülfünun hocalarına müderris, şubelerine fakülte denmeye başlanmıştır. Kızların eğitimine verilen önemin sonucu 1914'te İnas Darülfünun'u (kız üniversitesi) kurulmuştur. Bu dönemde çeşitli dillerdeki kitaplardan oluşan bir kütüphane kurulmuştur. Ders araç-gereçlerinin temini ve bina tesisi konularında da ciddi başarılar sağlanmıştır. Ayrıca, başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinden hocalar getirtilmiştir. Ancak mütareke yıllarında bütün kurumlar gibi Darülfünun da büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Yabancı profesörler ülkelere geri dönmüştür. 1908'den itibaren öğrenci sayısında büyük artış olmasına rağmen, savaş yıllarında yükseköğretim çağındaki gençlerin askere alınması yüzünden öğrenci sayısı da düşmüş ve Darülfünun gerilemiştir. (Unat, 1964, s. 56)

Darülfünun'daki Bölümler

- ❖ Ulum-u Şeriyye Şubesi
- ❖ Ulum-u Edebiye Şubesi
- ❖ Ulum-u Hukukiye Şubesi
- ❖ Ulum-u Tıbbiye Şubesi
- ❖ Fünun Şubesi
- ❖ Fen Şubesi

Diğer Yüksekokullar

- ❖ Mekteb-i Mülkiye
- ❖ Mühendis Mektebi
- ❖ Posta ve Telgraf Mekteb-i Alisi

- ❖ Ticaret Mekteb-i Âlisi
- ❖ Tevsi-i Ticaret-iBahriye Milli Kaputan ve Çarkçı Mekteb-i Âlisi
- ❖ Bölge Yüksek Ziraat Okulları
- ❖ Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi
- ❖ Sanayi-i Nefise Mektebi
- ❖ Kadastro Mekteb-i Âlisi
- ❖ Orman Mekteb-i Âlisi
- ❖ Kondüktör Mektebi
- ❖ Maliye Mekteb-i Âlisi
- ❖ Mekteb-i Nüvvab
- ❖ Darülmualimin-i Aliye (Ergün, 1996, ss.259–298)

Darülfünun hakkında sayısal bilgiler

Darülfünun bölümleri arasında en çok öğrencisi olan Hukuk Mektebi idi. Burası 1911’de 2800 öğrenciye, 1913’de 2841, 1914’te de2201 öğrenciye sahipti. Mezunları da bu derece çoktu. 1909’da 189, 1913’te 506, 1914’te de 189 kişi mezun olmuştur. Bu rakamlara taşra Hukuk Okulları sayıları da eklenirse Osmanlı Devleti’nde Hukuk öğretiminin genişliği iyi anlaşılır.

Diğer şubelerin mezunları ise az idi. Mesela 111 yılında Ulum-u Aliye-i Diniye Şubesinden 11, Edebiyat Şubesinden de 44 kişi mezun olmuştur. 1913 yılında ise Şeriye 54, Edebiye 30, Tabiiye 3, Riyaziyat 1, Tıp, Eczacı, Dişçi ve Şam tıbbiyesi de 146 mezun vermişti.

Darülfünun’un 1914 yılındaki durumu da sayılarla şu şekilde gösterilebilir. Darülfünun’un çeşitli şubelerinde 3019 öğrenci ve 93 öğretim elemanı vardı. Konya Hukuk Mektebi’nin 113 öğrenci ve 8 hocası; Beyrut Hukuk Mektebi’nin 65 öğrenci ve 14 hocası; Tıp Fakültesi’nin 592 öğrenci ve 89 hocası, Şam Tıbbiyesi’nin 54 öğrenci ve 15 hocası vardı. Eczacı ve Dişçilik yüksekokullarında da toplam 435 öğrenci ve 19 hoca görev yapıyordu. (Ergün, 1996, s.283)

2.6 Askeri Okullar

a)Askeri Rüştiyeler

İlk kuruluşları 1845' e kadar giden askeri rüştiyeler, II. Meşrutiyet dönemine kadar bütün yurda yayılmıştı.

Askeri Rüştiyelere karşı 1911 yılında tepkiler gelmeye başladı. Boşo efendi, bu okulların programlarının sivil rüştiyelerden hiçbir farkı olmadığını belirterek bunların parasının sivil rüştiyelere harcanmasını istiyordu.

1911'den beri kaldırılması hususunda Harbiye Nezareti'ne baskı yapılan askeri rüştiyeler 1913 yılında Maarif Nezareti'ne devredildi. Bu sırada İstanbul'da altı, taşrada yirmi üç askeri rüştiye vardı (Ergün, 1996, s. 298).

b)Askeri İdadiler

1914 yılı başlarında askeri idadilerin seviyesi yükseltilerek, ders programları yeniden düzenlendi. Buna göre üç yıllık askeri idadiyi bitiren Harbiye'ye girmeden önce zabıt namzedi olarak altı ay kıta hizmeti yapacaktı. Sonra bunlar Kuleli İdadisinde toplanarak tekrar eğitim ve öğretime başlayacaklar; burayı da başaranlar Harp Okullarına girebilecekti. (Ergün, 1996, s. 300)

c) Mekteb-i Harbiye (Piyade ve Süvari Harbiyesi)

Binbaşı Vehib Bey, Mekteb-i Harbiye'de Askeri Şura kuralları ışığında okulun öğretiminde önemli değişiklikler yaptı. Uygulamalı derslerin ve talimlerin saatlerini artırdı. Okulun öğretim süresi'nde 1911'de iki yıla indirildi. Buna gerekçe olarak da çok sayıda küçük rütbeli zabite duyulan ihtiyaç gösterildi.

1913 yılında Türkiye'ye gelen Alman Islah Heyeti, askeri teşkilata birçok değişiklikler yaparak bütün askeri okulları kontrolleri altına almış oldular. Türk kara ordusunda yoğun bir Alman kontrolü kurulmuş oldu. (Ergün, 1996, s. 300–301).

d) Mühendishane-i Berri Hümayun (Topçu, İstihkâm ve Nakliye Harp Okulu)

Türkiye'nin en eski eğitim kurumlarından biri olan bu okul, II. Meşrutiyet Dönemi başladığında üç yıl eğitim süreli idi. Meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra, okul öğretim yönünden övünülecek bir duruma geldi. Alay teşkilatına göre askeri düzeni yeniden ayarlandı.(Ergün, 1996, s. 302)

e) Hava Mektebi

1909–1910 yıllarında Avrupa ordularının kuruluşuna giren havacılığa bizde, Trablusgarp'a İtalyanların saldırmasıyla gereksinme duyuldu. (Başoğlu, 1983)

Devrin Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, bu konuda kimsenin bir bilgisi olmamakla birlikte ilgisini gördüğü Kur. Yb. Süreyya Bey'i İstanbul'da bir “ Tayyare İstasyonu ve Mektebi” kurmak için gerekli çalışmaları yapmakla görevlendirirken ordudan seçilen iki subayı (Süvari Yzb. Feza ve İstihkâm Tğm. Yusuf Kenan'ı) Fransa'da ki Bleriot Havacılık Okuluna öğrenime gönderdi.(Hv. K.K, 1981)

1912 yılında Fransa ve İngiltere'ye uçuş eğitimi için iki grup subay ile teknik eleman yetiştirilmek üzere bir kısım personel daha gönderildi.(Atatürk ve Türk Havacılığı s.12)

3 Temmuz 1912'de Yeşilköy'de (İstanbul) Hava Okulu'nun (Uçuş Okulu) açılmasıyla Türk ordusu uçucu subaylarını ülkesinde yetiştirmeye başlamıştır.(Türk Hava Kuvvetleri, 2001)

Tayyare Mektebinde uçuş eğitimi kısaca şu evreleri içeriyordu: Pilot adaylarına önce kısa bir nazari eğitim gösterilirdi. Bu eğitimde uçak ve motor hakkında genel bilgi verilir, uçak ve motorun parçaları tanıtılırdı. Nazari eğitimi tamamlayanlar uçuş eğitimine başlatılırdı.(İrfan, 1986, s. 16)

II. Meşrutiyet döneminde bu okullara ek olarak Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye, Erkan-ı Harbiye Mektebi, Mektep-i Harbiye, Askeri Baytar Mektebi, Endaht Mektepleri, Küçük Zabitan İbdida-i Mektepleri, Küçük Zabitan Mektepleri , (Astsubay okulları) Piyade İhtiyat Zabitanı Mektebi, Jandarma Mektepleri de vardır. Bu askeri okullarda da zamanın şartlarına göre bir takım değişiklikler yapılmıştır (Ergün, 1996).

2.7 Meşrutiyet Döneminde Medreselerin İslah Çalışmaları

Medreselerin ıslahı gerektiği görüşü 1908'de II. Meşrutiyetle beraber önem kazanmış ve yaygınlaşmıştır. Bunun başlıca nedenleri şunlardı:(Altay, Osmanlılarda Yüksek Bir Eğitim s.214) Mustafa Ergün II. Meşrutiyet Döneminde İslah Hareketlerinden Yayla Akgün, Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a) (Alfa Basım 1999 s.248)

1. Meşrutiyet'in bir fikir ve tartışma özgürlüğü getirmesi ile herkesin düşüncelerini söylemeye imkân bulması.

2. Türk ve Müslüman toplumların en eski eğitim öğretim kurumu olan, bu toplumlarla kaynaşmış, bir vakitler bu toplumların yükselmesinde, sonra gerilemesinde etkisi olmuş medreseler konusunda tüm aydınların söyleyeceği şeylerin bulunması.

3. Her geçen gün gerileyen Osmanlı toplumunda medreselerin artık o halleriyle gerçekten işe yarar kurumlar olmaktan çıktıklarının açıkça anlaşılması.

4. Tanzimat yıllarından beri eğitimde ve ülkede yenileşmenin medrese dışında açılacak yeni okullarla sağlanabileceği görüşü ortaya çıktığı için kendilerine dokunulmayan medreselerin program, kuruluş vs. bakımlarından taşlamalarının Meşrutiyet'te bizzat medrese mensupları tarafından bile görülüp eleştirilmesi.

5. Abdülhamit'in 1892'de medreselileri askerlikten muaf tutması ile bu görevden kurtulmak isteyenlerin medreseleri doldurmasının bozulmanın son ve en belirgin nedeni olarak dikkati çekmesi.

6. Vakıfların kısmen Maarif Nezaretine, kısmen şunun bunun eline geçmesi;

Bazı kişilerde medreselerin hiçbir şekilde ıslah edilemeyeceğini, ıslaha kabiliyeti olmadığını, medresenin temsil ettiği zihniyetin tamamen ortadan kalkması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Yahya Akgün, s.24248).

Meşrutiyet Dönemi'nde, medreselerin ıslahı ile ilgili görüşlerden sonra girişilen uygulamalar da şöyledir:

- a) Şubat 1910'da Medaris-i ilmiye nizamnamesi çıkarılmıştır. Bu nizamnameye göre, tüm medrese öğrenimi 12 yılda tamamlanmaktadır. Programda, Matematik, Geometri, Fizik, Kimya, Astronomi, Kozmografya, Tarih, Coğrafya, Farsça gibi dersler yer almıştır. Medreselere ancak 15–35 yaşlar arasındakiler kaydedilecektir.
- b) Eylül 1914'te Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'nin çabalarıyla İslah-ı Medaris Nizamnamesi çıkartılarak İstanbul Medreseleri Dar-ül Hilafe-t'ül Aliye Medresesi adı altında yeniden düzenlenmiştir.
- c) Nisan ve Ekim 1917'de Şeyhülislam Musa Kazım Efendi de bir Nizamname çıkartarak, 1914 ıslahatı doğrultusunda medreselerde yeni düzenlemeler yapmış, Dar, ül Hilafe-t'ül Aliye Medresesi'nin üzerinde Medrese-i Süleymaniye adında bir kurum oluşturmuştur.(Akyüz,2004, s.260)
- d) Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 1921 yılında Medaris-i İlmiye Nizamnamesi çıkarılıp, bu nizamnamenin gerçekleşmesi ise TBMM'ne her tarafta halkın ihtiyaç duyduğu imam, müezzin taleplerinin olmasıydı. Bu nizamnamede TBMM'nin kontrolü altındaki eski medreseleri Medaris-i İlmiye adı altında teşkilatlandırmasıdır. Programlarında dini, hukuki dersler yanında sosyal bilimler ve müspet bilimler dersleri de bulunmaktaydı. Öğrenimleri 12 yılda tamamlanıyordu. Medreseler bu şekilde çalışmalara devam ederken ülkenin ihtiyaçları karşılması yönünden yeterlilikleri tartışılırken 1924 yılında tamamen kapatılmıştır. (Akyüz, 2004, s. 260)

II. Meşrutiyet döneminde medreselerin ıslah edilmesi girişimlerinde ihtisaslaşma konusu üzerine ciddiyetle eğilinmiş ve bu amaçla müstakil medreseler kurulmuştur. Mesela 1854 yılında şer'iyeye mahkemelerine kadı ve naip yetiştirilmek üzere kurulan Mekteb-i Nüvvab'ın ismi 1910 yılında Mekteb-i Kuzat olarak değiştirilmiş, programına şer'î hukukla ilgili derslerin yanı sıra modern ilgili dersler' de konulmuştur. İslam dini'nin yayılmasını sağlayacak ve propagandasını yapabilecek misyoner vaizlerin yetiştirilmesi amacıyla Medresetü'l-Vaizin açılmıştır. Bu medresede dini bilimlerin yanı sıra sosyal bilimlerin öğretilmesine de yer verilmiştir. Yine 1913 yılında imam, hatip ve müezzin yetiştirmek amacıyla

Medresetül-Eimme-ve'l Hütebu adında bir medresede daha açılmıştır. Fakat gerek bu medrese ve gerekse de Medresetü'l Vaizin arzu edilen ilgiyi görmedikleri için “Medresetü'l-İrşad” adı altında birleştirilmiştir. Bu yeni kurulan medresede Vaizler Şubesi'nin öğrenim süresi üç, Hatipler ve İmamlar Şubesi'nin öğrenim süresini ise iki yıl olarak tespit edilmiştir.

Medresetü'l-İrşad, Cumhuriyet döneminde Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kurulan İmam ve Hatip okullarının başlangıcı sayılmaktadır. Bunların dışında, islami güzel sanatların en önemlilerinden olan “hat sanatı” ve “tezhip” sanatının öğretimini sağlamak amacıyla 1915 yılında bir Medresetü'l Hattatin açılmıştır. Bu medrese Cumhuriyet döneminde Güzel Sanatlar Akademisi içerisinde olan “Şark Süsleme Sanatları Bölümü” nün başlangıcı sayılmaktadır. 1917 yılında ise Medresetü'l Mütéhassi-sin açılmıştır. Aslında bu medresenin kurulması, 1914 tarihli Islah-ı Medaris Nizamnamesi ile kararlaştırılmıştır. Bu nizamnameye göre Meşihat burada ihtiyaç duyacağı şubeleri açacaktı ve medresenin öğretim süresi iki yıllık bir periyodu kapsayacaktı. Buraya alınacak öğrencilerden özellikle Darü'l Ailafeti'l Aliye Medresesi'ni bitirenler kadar bilgi sahibi olmaları istenecekti.(Ergün, 1996, s. 349)

II. Meşrutiyet döneminde medreselerde yapılması gerekli görülen yenilikler içerisinde, mekteplerde uygulanmakta olan sınıf imtihanlarının buralarda da uygulanmasının yanı sıra kur'a ve rüus sınavlarında da bir takım düzenlemelere gidilmesi kararlaştırılmıştır. Ergün'e göre Mehmet Fatin, medreselerde yapılacak sınavların diğer okullardaki sınavlar gibi olmasını ancak, yeni bir sistem kuruluncaya kadar kur'a sınavlarının biraz iyileştirilerek tekrar uygulamasının şart olduğunu önermiştir. Yine Hoca Muhyiddin, medrese öğrencilerinin her yıl sınava alınmalarını, bu sınavlarda fen bilimleri alanından da soru sorulmasını, çok başarılı olanların ödüllendirilmesini önererek üç yıl üst üste sınıfını geçemeyen medrese öğrencilerin medreseden atılmalarının uygun olacağını belirtmiştir. Ayrıca o dönemde Beyanü'l-Hakk adlı gazetede çıkan yazılarda da medreselerde uygulanan sınav sistemi üzerinde durulmuş ve talebelerin belirli dönemlerde sınava alınmalarının önemi açıklanmış ve sınavların yazılı ve sözlü olarak yapılmasının getireceği faydalar belirtilmiştir (Ergün, 1996, s.334).

2.8 Özel Eğitim ve Öğretim

Meşrutiyetin başında basın yayın örgütlenme özgürlüğünün tanınması nedeniyle özel öğretim kurumları hızlı bir gelişme gösterip 1915'te Hususi Mektepler Talimatnamesi çıkarılmıştır.(Akyüz, 1999, s.239)

1913 Tarihli Tedrisat-ı iptidaiye Kanun-ı Muvakkatı şu hükmü getirmiştir: Ruhen ve bedenen zayıf olan çocuklar ile sağır, dilsiz ve ama çocuklara ilköğretim imkânlarını sağlayacak bir nizamname yapılacaktır.(md.2) Ancak, meşrutiyet döneminde özel eğitimde gelişmeler, yavaş ve yetersiz olmuştur. Başlıca gelişmeler:(Akyüz s.243)

- İstanbul'daki dilsiz mektebi özellikle bina bulunamadığı için (!) çalışmalarını güçlükle sürdürmüş, bir ara kapatılmış 1914'te tekrar açılmıştır.
- Selanik'te 1909'da özel bir dilsiz mektebi açılmıştır.
- İzmir 1911'de Albert Karmono adında dilsiz bir Osmanlı müsavi tüccarı sağır ve dilsiz mektebi açılmıştır.
- Karmona Paris'te Dilsiz Mektebinde okumuş ve terzilik öğrenmiştir. (Akyüz, 1993, s.243)

2.9 Yaygın Eğitim

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı ülkesinde yoğun bir halk eğitimi çalışması başladı. Çok sesli bir yayın hayatını girildi, Osmanlı Devletinde karşılaşılan en etkin yaygın eğitim çalışması “gece dersleri” halinde yapılıyordu, İzmir'de açılan Hadika-i Maarif mektebinde okuma yazma bilmeyenlerin yanında tahsilli kişilerde ders verebilecek düzeyde idi ve dersler ücretli olarak veriliyordu.

Konya Şubesi'nin açılması ve buranın üç sınıf sistemi içerisinde gece derslerinin verilmesi, iki günde 180'e varan öğrenci kaydı kayda değer bir gelişmedir.

Üsküdar Şubesi'nin üçerden altı ay öğretim süreli ve iki sınıflı mektep oluşu 1.sınıftan 2. sınıfa sınavla geçilme sistemi mevcuttu.

Cemiyetin Pangaltı Kulübü 1911 ve 1912'de Bakaryan Efendi yönetiminde "Nazarı ve Ameli" Elektrik gece dersleri düzenlenmiştir.

Yeni yazı öğrenme cemiyeti Aksaray şubesi tarafından hiç okuma yazma bilmeyenlere 15 gün sürecek gece dersleri açmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde gece dersleri biçiminden başka, çok çeşitli şeklerde yaygın eğitime geçilmiştir. Hilal-i Ahmet Cemiyeti 9 Mart 1910' da Gülhane hastanesinde başlatmış olduğu "Hasta bakıcılık dersleri" de kesintisiz devam etmiştir.

Karagümrük'te 7-14 yaş arasındaki kız çocuklarına parasız biçki, dikiş, nakış, örgü dersleri verilmiştir.

İstanbul Darülfünun'u konferans salonu sık sık verilen konferanslarda o dönemin yaygın eğitim merkezi haline gelerek çok önemli bir yeri doldurmuştur.

1911' den itibaren hapisanelerde de okullar kurulmaya başlanmıştır. Sinop, İstanbul, Trabzon'da ki okullar başta gelmektedir. 12 Temmuz 1914'de Maarif Nezareti'nin seçerek yolladığı öğretmen ve müdürlere, İstanbul Darülmüallimini öğrencilerine Maltepe karargâhında izcilik ve askeri eğitim vermeye başlanmıştır.(Ahenk, 1914)

2.10 Öğretmen Yetiştirme

2.10.1 Genel Olarak Öğretmen Sorunu

II. Meşrutiyet döneminde öğretmenin fikri ve sosyal alandaki değişimi oluşturmadaki gücü çok açık olarak anlaşılmıştır. 20. yüzyılın başlarında, Osmanlı eğitiminde öğretmenin temel dayanağı olan program ders kitabı ve öğretmen unsurlarının hepside bozuldu. Öğretmeni iyi yetiştirmeden yapılacak bütün programların boşuna gideceği bir gerçektir.

Bu durumda düzeltmek için Emrullah Efendinin memurdan öğretmen olmaz düşüncesi ve çabaları ile öğretmenliği bir meslek haline getirme çalışmaları başlamış oldu. Osmanlı eğitim kurumlarında her kaynaktan öğretmen bulunuyordu.

İlköğretim kademesinde öğretmenlik yapanların (iptidaiye ve rüştiye) terfi ve terakki sınavları yapılıyordu ve bunlar meslek içinde yükselebiliyorlardı. Öğretmen sorununu çözmek için yapılan ilk değişiklik terfi-i sınıf sınavlarını, Darümuallimin öğretmenler kuruluna yaptırmış olmasıdır. İkinci önemli harekette Emrullah Efendi'nin “memur muallim'lere” karşı yaptığı temizlik hareketidir. Öğretimdeki seviye düşüklüğü memur öğretmenlerin tarafından olduğunu tespit eden Emrullah Efendi, 1910 yılında Meclis-i Ayanda yaptığı konuşmada ehil olmayan bazı öğretmenleri atarak yerlerine yenilerini alacağını, atılan öğretmenlerinde açıkta kalacağını belirtiyordu. Bu durumda memurluğa dönen öğretmenlerin yerinin doldurmak hiç de kolay olmadı. Yerine getirilenler daha kötü ve verimsiz oldular, öğretim can çekişir hale geldi.

Emrullah Efendi 1910 yılında hazırladığı bir kanunla asıl öğretmenlerin yanına bir de muallim halifesi adıyla staj yapan öğretmen zümresini koyuyordu.

Bunlar asıl öğretmenlerin yanındaki yardımcı “muallim mülazımları”, uzmanlık derslerini veren “muallim muavizleri” ve ehliyet beratları olan öğretmenlerdi. Emrullah Efendi eğitim sorununu çözmek için öğretmenlere önem ve değer veriyor idi. Öğretmen maaşlarını bile artırmak için çaba sarf ediyor idi. İdadilerdeki sınıf öğretmenliğini kaldırarak yerine ders öğretmenliğini koydu Bakan olduğu sürece devamlı çabaladı.

2.10.2 Öğretmen Yetiştirme Kurumları

a) Darümuallimin-i İbtidaiye

İlkokul sayılabilecek sıbyan okullarına öğretmen yetiştirme kurumu, ilk defa 15 Kasım 1868 de Darümuallimin-i Sıbyan adıyla kurulmuştu. İkinci Abdülhamit döneminde açılan Darümuallimin-i Aliye'nin sıbyan kısmında ilkokul öğretmenleri yetiştiriliyordu. II. Meşrutiyetin ilanından sonra öğretmen okulları içinde en önemli değişiklik, İstanbul Darümuallimini'nde oldu. 900 kadar öğrenci medreselerden sınavsız olarak alındı.

Taşra öğretmen okullarının öğretim süresi iki yıla indirilmişti. Satı Bey bu arada okulun programını da kendisi yeniden düzenledi bu düzenlemelerin başında şu maddelere yer verilmiştir.

- Okula gerçek beden eğitimi sokmuştur.
- Bir yandan fenni temellere uygun bir alfabe öğretimini gerçekleştirirken, okulda etkili bir çocuk edebiyatının temellerini atmıştır.
- Mubassırlarını kaldırmış öğrencileriyle bizzat ilgilenmek suretiyle olumlu sonuçlar elde etmiştir.
- Okullarda konferans verme yolunu açmıştır.
- Öğretmen okulunda ders veren öğretmenleri eğitime ve öğretim hayatının tamamen içine almış öğrencilerle ilişki kurmaya, uygulama okullarına giymeye zorlamıştır.

Bakanlık 1910 yılından itibaren öğretmen okullarının yatılı olmasına yönelik çalışmalar yapıp yatılı okulların sayısını artırmışlardır. 1911 yılı başında 13'ü yatılı olmak üzere 35 öğretmen okulu vardı.

Öğretmen okulları II. Meşrutiyet yıllarında öğretim seviyesinin yükselmesinin yanı sıra sayısal yönden de önemli gelişmeler göstermiştir. 1911' de öğretim veren 24 ilk öğretmen okullunda 786 öğrenci vardı. 1914 yılında ise 16 öğretmen okullunda 1550 öğrenci vardı. Öğrencilerin büyük bir kısmı yatılı idi. (Ergün 1996 s.310–311–314–315–316–317–319)

b) Darülmuallimin-i Rüşdiye

İstanbul Darülmuallimini'nin bir "rüşdiye" kısmı vardı. Yedi yıllık idadi çıkışlıları veya o derecede bilgi sahibi olduğunu belgeleyenlerin alındığı bu kısmın öğretim süresi bir yıl idi.

Daha sonra 1910 yılında Bakanlık Konya, Ankara, Diyarbakır ve Kosova vilayetlerine dört tane Darümuallimin-i Rüşdiye daha kurmuştu. Ancak bunların kuruluşları sırasında çok plansız davranıldı. Sağlam bir örgüt kurulamadı. Talimatnamesine göre, bu okulların öğretim süresi üç yıl idi. I.sınıfa medrese öğrencileri sınavsız alınıyorlardı. II. sınıfa beş yıllık idadi çıkışlılar, III. sınıfa da yedi yıllık idadi çıkışlılar parasız alınıyordu. Bu öğrencilerin birbirlerine nasıl kaynaştırılacağı, en basitinden beş yıllık idadi çıkışlıların, bir yılda nasıl yedi yıllık idadi çıkışlılar düzenine getirileceği çözümlenmemişti. Bu bakımdan, okulun birbirinden çok farklı öğrencileri nasıl bir araya getirip, nasıl ortak öğretim göstereceği çok önemli bir sorun olmuştu.

1848'de Türkiye'ye 12 öğretmen yetiştirme kurumu olarak giren Darümuallimin-i Rüşdiye'ler, 1913 yılında "rüşdiye" okullarıyla beraber kapatıldılar.

c) Darümuallimin-i Aliye

Öğretmen okulunun yüksek kısmı, 12 defa 1868 sıralarında, sivil ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuştu. Ancak dört beş yıl sonra kapatıldı. Asıl sürekli kuruluş ise 1892 yılında oldu. Önceleri açıkta kalan Sultani, Mülkiye ve Darüşşafaka öğrencilerinden çoğunun devam ettiği bu okul, sonraları çok değerli bir öğretim kurumu oldu.

İkinci Meşrutiyetten sonra Darümuallimin-i Aliye için yeni bir program yapıldı. Programa göre buranın öğrencileri derslerin bazılarını yalnız, bazılarını darülfünun'un fen ve edebiyat şubelerine devam eden öğrencilerle birlikte orada görecektlerdi. 1908 yılında yapılan bu düzenlemeden sonra, 1909 yılında Darümuallimin-i Aliye iki ay kapalı kaldı. Arkasından tamamen kapatıldı ve öğrencileri Darülfünun'a gönderildi. Kapatılma nedenlerinin temelinde mali faktörler vardı.

1910 yılında İstanbul Darümuallimi'nin yüksek kısmı yeniden kuruldu. Yedi yıllık idadi çıkışlıların ve o düzeyde bilgi sahibi olduğu resmen belgelenmiş kişilerin alındığı, üç yıl öğretim süreli bir bölüm oldu. "Darümuallimin-i idadi Şubesi" adını taşıyordu ve idadilere öğretmen yetiştiriyordu. (Ergün,1996,s.319-320)

d) Darümuallimat

İlk defa 1870 yılında kurulmuştur. Ancak öğretim metodu 1879, eğitim ilmi dersi de 1891’de kurulduktan sonra bir kız öğretmen okulu haline gelmiştir denilebilir. II. Meşrutiyet dönemi başladığında, bütün eğitim kurumlarında olduğu gibi Kız öğretmen okulunda da kararsızlıklar bir süre devam etti. 1909 yılında bütün devlet kuruluşlarında olduğu gibi, bu okulda da önemli bir temizlik (tenkifat) hareketine girişildi. Bundan sonra okul yine kimsenin ilgilenmediği, sessiz sessiz çalışan bir öğretmen kurumu haline geldi. Öyle ki 1910–1911 öğretim yılında bu okul aşağı yukarı 90 kişilik mevcuduyla, zamanına göre vasat düzeyde bir öğretim kurumu idi.

Emrulah Efendi’nin çabalarıyla, yatılı kız öğretmen okulu kurulunca okulun hem öğrenci sayısı hem de başarısı arttı.

1913’e kadar Darümuallimat hep kız ilkokullarına öğrenci yetiştirmek için öğretim yapıyordu. Bu okulda büyük reformların yapıldığı 1913 yılında, idadi ve sultanilere bayan öğretmen yetiştirecek bir “Darülameliyat-ı Aliye” kısmı açıldı.

Bu okulda ilk ve orta seviyedeki kız okullarına beden eğitimi öğretmeni yetiştirmek üzere, inas sultanisi ve yatılı Darümuallimat çıkışlılardan 30 kişiye uzmanlık eğitimi yaptırılıyordu.

Ayrıca anaokullarına öğretmen yetiştirmek için bu okulun bir kısmında “Ana Muallime Mektebi” de açılmıştı. Bu görünüşüyle öğretmen okulu, her türlü kız öğretmenlerin yetiştiği bir siteyi andırıyordu.

1914 yılında Darümuallimat’ta 186’sı yatılı olmak üzere 253 öğrenci ve 33 öğretmen vardı. (Ergün, 1996, s.321–323)

e) Terbiye-i Bedeniye Darümuallimini

Selim Sırrı Bey tarafından 1914 başlarına kız ve erkek eğitimi öğretmenleri yetiştirecek olan geniş bir sitenin yaptırılmasına başlandı. Süleymaniye’de okul binası, çeşitli salonlar, spor alanları vs. bulunan site, 1914 yılları sonlarında tamamlandı. Burada

Belçika'daki beden eğitim okullarının programları aynen uygulanacaktı. Okul sekiz ay öğretim süreli olacak, ayrıca kızlar üçer aylık staj devreleri düzenlenecekti. Yine burada elişleri öğretmenlerinin yetiştirilmesi de planlanıyordu.

Ancak okul inşaatı biter bitmez Birinci Dünya Savaşı başladığından, askeriye buraya el koydu ve tasarı gerçekleşemedi.

f) Özel Öğretmen Okulu Tasarıları

1-) İttihat ve Terakki Darümuallimini:

1910 yılında yapılan İttihat ve Terakki Cemiyeti Kongresinde, Cemiyet'in büyük bir öğretmen okulu açarak eğitim çalışmalarını genişletmesi kararlaştırılmış, ancak gerçekleştirilememiştir.

2-) Aydın Darümuallimini:

Aydın Vilayeti Maarif-i İbtidaiye Meclisi'nin aldığı bir karara göre kurulacaktı. Amaç, köy okullarına yeni usule alışkın öğretmenler yetiştirmek idi. Sınavla öğrenci kabul eden okulun öğretim süresi iki yıl idi.

Okulun dersleri idadi binasında yapılacaktı. Başaranlara da ehliyetnameler verilecekti. Bu okulun kurulup öğretime başladığı hakkında bir kayıt bulunamamıştır.

3-) Medrese-i Muallimin:

1913 sonlarında Evkaf Nezareti ile "Müdafaa-ı Milliye Cemiyeti" tarafından Uşak'ta kurulması tasarlanmıştır.

Amaç, köy ilkokullarına öğretmen yetiştirmektir. Darümualliminler şehir ilkokullarına göre öğretmen yetiştiriyorlar, zaten oralardan çıkanlarda köylere gitmiyorlardı. Başka bir deyişle mevcut öğretmen okulları köy çocuklarını köyden uzaklaştırıyor, "şehirli" yapıyordu. Kurulması tasarlanan medrese ise köy çocuklarını topraktan, köy hayatından uzaklaştırmadan köylere göre öğretmen yetiştirecek ve mezun olunca da oraya gönderecekti.

Programın dini, milli, sosyal amaçlara uygun olacağı belirtilen okulun öğretimi de iki dereceye ayrılarak ve iki çeşit diploma verilecekti. Bu okulunda kurulup öğretime başladığı hakkında bir kayda rastlanmamıştır. (Ergün,1996,s.323–324)

2.11 Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar

Azınlıklar, Meşrutiyet döneminin özgürlükçü havasından da yararlanarak, başlangıçta eğitimlerini denetlemeye, kısıtlamaya yönelik her türlü girişime karşı çıkmış bu yoldaki çabaları başarısızlığa uğramıştır.

Fakat 1914'te I.Dünya Savaşı'nın patlaması Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesi Rum ve Ermeni azınlıkların da karşı cephedeki devletlerle işbirliğine gitmeleri, Balkan savaşları sonunda Rumeli'de birçok toprakların üzerindeki Türk ve azınlık halkla elden çıkması, Ermenilerin Doğu Anadolu'dan Güneye doğru tehciri (göç ettirilmesi) gibi yeni olaylar nedeniyle Osmanlı Devleti ülkede kalan ve sayılar biraz daha azalmış bulunan azınlıkların öğretimini düzenlemek için artık önünde bir engel görmemiş ve 1915 tarihli talimname işte bu sırada çıkarılabilmıştır.

Bu talimatnameye göre azınlıklar ancak kendilerinin oturduğu mahalle veya köylerde okul açabileceklerdir. Kendi dilleri öğretim dili olabilir fakat okullarda Türk Dili yanında Türkiye Tarihi ve Coğrafyası Türkçe olarak ve Türk öğretmenlerce okutulacaktır. Okullar Maarif Nezareti ve mülkiye amirleri tarafından denetlenecektir.

1913-1914'te Rum, Ermeni, Musevilere vs. ait 2596 özel ilkokul ve buralarda 4 binden fazla öğretmen vardı.(Akyüz, 2004, s.252–253)

a) Arap ve Arnavut Okulları

II. Meşrutiyet döneminde kendini azınlık grubuna dâhil eden Arapların istekleri, II. Meşrutiyetten hemen sonra başlamış ve özellikle dil sorunu üzerinde durmuştur. Onlara göre eğitim Arap ülkelerinde yayılamıyordu. Çünkü oralara tayin edilen öğretmenler Arapça bilmiyorlardı. Önce her vilayette ve liva merkezlerinde Arapça bilen öğretmenler yetiştirmek için öğretmen okulları açılmalı, sonra san'a da bir Rüşdi Darül-muallimin kurulmalı, bulardan

da Devletin resmi dili olan Türkçe, ayrı bir ders olarak okutulmalı idi. Arap okullarındaki öğretim dili Arapça olmalıydı.

Arapların bu yoldaki isteklerine Hükümet de pek karşı çıkmadığından, hatta olumlu vaziyet aldığından, 20 Nisan 1913'te bu hususta bir irade çıktı. Burada Arapça konuşan vilayetlerdeki ilkokul, rüştiye, beş yıllık gündüzlü sancak idadilerde, sanayi ve ziraat, çiftçi okullarında öğretimin Arapça yapılacağı belirtiliyordu. Ancak bütün bu öğretim derecelerinde Türkçe öğretimde zorunlu idi. Hatta bu dilin güzelce öğretilmesi için Tarih, Coğrafya gibi derslerin Türkçe okutulacağı belirtiliyordu. Vilayetlerdeki yatılı idadilerde, sultanilerde öğretim dili Türkçe olacaktı. Ancak buralarda da öğrencilerin ana dillerini geliştirebilmek için, Arap Edebiyatı, İslam Tarihi gibi dersler Arapça okutulacaktı. İptidai ve Rüşdi Darülmualiminlerinden çıkacak öğretmenler gidecekleri yerlerde hem Arapça hem de Türkçe öğretim yapacaklardı. Arap vilayetlerine öğretmen yetiştiren okulların programlarında bazı değişiklikler yapılacaktı.

Bu iradenin gerekleri yerine getirilmeye çalışılırken Bakanlık bünyesinde de bir "Tedrisat-ı Arabiyye Komisyonu" kurulmuştu. Bu komisyon Sultani ve İdadilerde okutulmakta olan Arapçanın daha iyi öğretilmesi için gerekli önlemleri almak ve ders kitapları hazırlamakla görevli idi. (Ergün,1996, s.380-381)

II. Meşrutiyet devrinde azınlık statüsüne geçip, Devletten bazı ayrıcalıklar koparmak isteyen başka bir Müslüman unsur ise, Arnavutlardı. Arnavutluk'taki okullarda Arnavutça öğretim yapılması ve üstelik Latin alfabesi ile mi, yoksa Arap veya Grek alfabesi ile mi yapılması önemli bir sorun oldu.

II. Abdülhamit döneminde eğitim açısından Osmanlı Devleti'nin en hareketli ve en çok dikkati çeken bölgesi Rumeli ve Makedonya idi. Burada eğitim amacı ile yoğun bir millet mücadelesi başlamış, hatta bu çetecilik aşamasına bile gelmişti. Okulsuz köy kalmamıştı ve propagandayı esas alan zorunlu bir öğretim başlamıştı. Gayri Müslimler arasındaki bu hareketlenme ve değişim Hristiyan Arnavutlara da geçmiş, onlar da hızla eğitim kurumlarını kurmaya, sosyal yapılarını değiştirmeye başlamışlardı. Müslüman Arnavutlar ise sosyal yönden 20. yy.'a uymayan bir durum içinde bulunuyorlar, eğitiminde ne olduğunu bilmiyorlardı. Bir tek Korşa'da okulları vardı.

Hükümetin Arnavut okulları ile ve oradaki eğitimle esas olarak ilgilenmeye başlaması, Sultan Reşat'ın (1844–1918) Kosova gezisinden sonra olmuştur.

Yeni okulların yapım ve kurulmasında bölge, nüfus, öğrenci sayısı, öğretmen, ödenek v.s. gibi durumlar göz önüne alınacaktı. Eski ilkokullar düzeltilecek, büyük yerlere her iki harf sistemi ile öğretim yapılan ayrı ayrı okullar açılacaktı. Bakanlık buraya göndereceği memurların nasıl hareket edeceklerini belirlemek için ayrıntılı bir yönetmelik hazırlayarak ellerine vermiş, bastırmış ve ilgili yerlere dağıtmıştı.

Yirmi maddelik bu yönetmelik, belli başlı şu noktaları içeriyordu: “Tesis-i mekatip memurları” unvanını alan ve geniş yetkiler verilmiş olan bu kişilerden biri Manastır ve Yanya, diğeri de Kosova ve İşkodra vilayetlerine gidecekti. Görevleri, oralardaki ilkokul kurma işlemlerini çabuklaştırmaktır. Bunlar okul kurulacak köyleri, öğretimin Arap harfleri ile mi yoksa Latin harfleri ile mi olacağını köylülere sorarak belirleyecekler, ayrıca köyün öğretmenini de sınavla kendileri seçeceklerdi. Arnavutça bilen öğretmenler seçilecek. Bunlar Arnavutça yazmayı bilmiyorlarsa, öğretmen okullarında kendileri için açılan iki aylık kurslara katılacaklardı. Bu kurslara katılan öğretmenler, parasız yatılı öğrenci işlemi göreceklerdi.

Bu memurlar, Arnavutluk'ta ilkokulları kurmak için ayrılmış olan paranın harcama biçiminde de geniş yetkilere sahiptirler. Yeni kurulacak eğitim kurumlarına şu yazılan şeyler parasız dağıtılacaktı: Eczayı Şerife, Kuran-ı Kerim, İlmihal, Tecvit, Elifba, Hesap, Coğrafyayı Osmanî, Tarih-i İslam ve Osmanî, Kıraat kitapları, İlm-i eşya kitapları, kâğıt, kurşunkalem, yazı kalemi, taş kalem, taş tahta, defter, Hüsn-ü hat defteri, mürekep v.s.

Bu yönetmeliği yayınladıktan sonra Bakanlık ilgili memurlar seçmiş, bu okullara gerekirse ziraatçı, baytar ve Kuran öğretmenleri de gönderileceğini de belirterek 1910 bütçesine bu iş için 50.000 kuruş koymuştu.

Ziraat ve Ticaret Nezareti de Arnavutlukta birçok okul açmak için hazırlıklar yapıyordu. Ama o sıralarda çıkan Balkan Savaşı, Arnavutluğu Osmanlı Devleti'nden çok çok uzaklaştırdı. (Ergün,1996, s.381–385)

b) Bulgar Okulları

II. Meşrutiyetin ilanı Balkanlardaki okul ve çete çatışmalarını birazcık yavaşlattı. Kısa süre sonra Bulgarların bağımsızlık ilanı ile olumsuz gelişmeler ivme kazandı. Küçük köylere bile koca koca okullar açmaya başladılar.

Öğretmenleri bu okullarda öğretimi propaganda aracı olarak kullanmaya başladılar. Çocuklara balkan devletinin sevgisini saygısını aşıyorlardı.

Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle Osmanlı Devletinde azınlık okulları durumunda olan Bulgar okulları aslında bir yabancı okul şekline giriyorlardı.

1910 Martında Bulgar kralının İstanbul'u ziyaret günlerinde Bulgar gençleri Rumeli'deki Bulgar okullarının denetlenmesini protesto ediyorlardı. 1910 yılı sonlarında borç batağında kalan Bulgar Hükümeti, Rumeli Bulgar okullarındaki öğretmenlerin maaşlarını artık ekserhane tarafından değil, kendisi tarafından verilebileceğini bildirmişti. Bu durumda Osmanlı devletine Bulgarların müdahalesi gibi bir durumdu.(Ergün, 1996, s.374)

c) Ermeni Okulları

Ermeni okulları bilhassa Cumhuriyet dönemindeki çizgilerini işleyen ve buna ek olarak söz konusu okulların talimatname ve ders öğretim programlarını ele alarak değerlendiren araştırmalara daha çok ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

1-Ermeniler ve Kısa Tarihleri

Türkiye'deki Ermeni okullarının Türk eğitim ve öğretim sisteminin mutlaka dikkate alınması gerektiğinden Türkiye'deki Ermeni okullarının günümüze kısa bir tarihlerini vermek suretiyle bu okulların biraz daha yakından tanınmasına çalışılacaktır.

2- Ermeni Okullarının Tarihçesi

Türkiye'deki Ermeni kiliselerinin çokluğu dikkati çeker. Ermeni öğretim kurumlarının İstanbul'da kuruluşu ve etkinliklerini devam ettirmeleri, hem yeniden bir öğretim dili yaratmak hem de her şeyi yeniden yapmak gibi çeşitli engeller olmasına karşın ermeni öğretim kurumlarının gerçekleştirilerek, devamlarının sağlanması başarılı olmuştur.

Osmanlı Devleti sınırları içinde 18.yy.ın sonlarına kadar Ermeni kurumlarına pek rastlanmaz. 1790 yılına kadar din eğitimi ağırlıklı kurumlara rastlanır. 1710 tarihinde Bitlis Mektebi'nin ilim ve fen öğretimine başladığından üniversite adıyla da anıldığı söylenir.

18. yy sonlarında İstanbul'da hızla Ermeni okullarının arttığı dershanelerin çoğaldığı görülür. Ermeni cemaati arasında uyanan okuma hırslarının canlanması Çıraklık Mektebi ile Tıbbiye'ye devamında da ötede, Üsküdar da ilk yatılı Ermeni Yüksek Okulunun, Cemeran Mektebi adıyla 1838 de gerçekleşmesi önemli bir adımdır.

1910 yılında devlet okullarına devam eden Ermeni öğrenci sayısı 300 kişiye çıkmıştır. Bunun dışında Özel Ermeni okullarında 600 erkek, 300 kız öğrencinin bulunması önemli bir husustur.

Yapılan bir istatistik Anadolu'nun 57 vilayetinde 21713 kız olmak üzere 81226 mevcuttu. 813 Ermeni ilkokulunda 1545 erkek 539 kadın öğretmen görev yapıyordu.

1920–1921 yılında İstanbul'daki Ermeni öğrenci sayısı iki misline çıktı.12359 kız öğrenci görülmüştür. Bu toplam şu şekilde elde edilmiştir.

Cemaat okullarında ve yetimhanelerde	7031 öğrenci
Muhacirin Komisyonu kurumlarında	2234 öğrenci
Özel okullarında	1534 öğrenci
Devlet ve yabancı okullarda	1500 öğrenci
Toplam	12359 öğrenci

2004 yılı itibarıyla İstanbul'da Ermeni okullarının sayısı 45'dir.

3-Ermeni Okullarının Amacı

Ana, ilk, orta ve liseler için ayrı ayrı amaç belirtilmiştir:

- a) Türkiye cumhuriyetinin umumi kültürüne hizmet etmek
- b) İlk tahsil çağında bulunan Ermeni çocuklarının beden ve ruhça en salim itiyatlara sahip olmalarını ve hayat için en lüzumlu bilgileri elde etmek
- c) Ermeni genç neslinin okula ilk girdiği günden başlayarak sosyal kudret ve kabiliyet bakımından inkişaf etmek, Türklüğe faydalı olmasını sağlamaktır.

ERMENİ OKULLARINDA EĞİTİM ÖĞRETİM

1.Sınıf Geçme ve Sınavlar

Ermeni okulların da sınıf geçme ve sınıflarla ilgili işlemler Resmi okulların yönetmelikleri esasları gibidir.

2.Ders Öğretim Programları ve Ders Dağıtım Çizelgeleri

Türk, Yabancı ve azınlık okullarını da kapsayan tüm özel okul kurumlarının ders öğretim kurumlarının ders öğretim programları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanır. Onaylanmayan programlar kesinlikle uygulanamaz. 1927 yılında azınlık ve yabancı okulların programlarının onaylanmasına işleme daha etkili olarak geçilmiştir.

3.Öğretim Dili

1983 tarih ve 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve öğretim Kanunu'nun 2. maddesinde, uluslar arası antlaşma hükümleri saklı kalmak şartıyla örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak yabancı dillerin ve yabancı dille eğitim yapan okulların uymakla yükümlü olduğu hususlar tespit edilmiştir.

Buna göre ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Türk Dili ve Edebiyatı Tarih, Coğrafya, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ile Türk kültürümüzle ilgili dersler Yabancı dille okutulamaz ve öğretilemez.

4.Ders Kitapları

Ders kitaplarının seçimi M.E. B.ğının iznine tabidir.

5.Eğitici Etkinlikleri

Özel öğretim kurumları yönetmeliğinin 62. maddesinde belirtilen etkinlikler yapılabilir. Bunların dışında etkinliklerin yapılması mümkün değildir.(Büyükkarcı, 2003, s.27)

Ermeniler II. Meşrutiyet döneminde eğitim politikalarında daha yumuşak davranıp hükümetle sık sık diyaloglara varmışlardır. Okulların hükümet tarafından yapılacak denetimlere karşı olmadıklarını bunun faydalı olduğunu ifade etmişlerdir.

1910 yılında İstanbul'daki bir Ermeni okulunun hükümet denetimine bilgi vermedi. Bilgileri patrikhaneye verebileceğini ifade etti.

Ermeni okulları sorunu 1913 Haziranından itibaren Rusları da ilgilendirmeye başlamıştır. 8 Şubat 1914 Rus-Osmanlı anlaşmasının esasları hazırlanırken Ermeni okulları hakkında maddeler koymuştur. (Ergün, 1996, s.371)

d) Rum Okulları

II. Meşrutiyetin başlamasından sonra Rum okullarının sayısı çok daha artmıştır. Rumlar 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren en çok Rumeli deki okullar sorunuyla uğraşmışlardır. Bulgarların Sırpların ve Ulahların kendi kiliselerinin ve kendi okullarını kurmaları ve Rumların zararına olarak Balkan halkını kendi yanlarına çekmeye çalışmaları Rumların en büyük sorunları olmuştur.

Azınlık okullarının eğitim çevrelerinde ve kamuoyunda çok geniş olarak tartışıldığı 1909 yılında Rum Patrikhanesinin komisyonları sık sık eğitim sorunlarını çözmek için toplantı yapıyorlardı. Milli varlıklarına yapılacak her tecavüzü şiddetle protesto ediyorlardı. 1910 yılında Rum okullarının hükümet denetimine karşı çıkmaları, müfettişlere bilgi vermemeleri üzerine hükümet bazı Rum okullarının kapattırmıştı. 1911 Nisanında Rum Mebuslardan Boşo Efendi, Harbiye nazırı Mahmut Şevket Paşa'yı ziyaret ederek "Ahazı

Asker kanunu” onaylanıncaya kadar Rum okullarında Öğretmenlik yapanların askere alınmalarını isteyip bunu da kabul ettirmiştir. (Ergün 1996 s.365)

Rum milletvekillerinin patrikhanenin öğretim hususundaki isteklerinden bazıları şunlardır:

- Patrikhane, kendi yetki alanı içindeki okulları idare etmek hakkına sahip olmalıdır.
- Öğretmenlerin ehliyet durumlarını inceleme ve ders programlarını düzenleme hakkına sahip olmalıdır.
- Rum idadi ve sultanilerden mezun olanlar, aynı derecedeki resmi okul mezunlarıyla eşit haklara sahip olmalıdır.
- Patrikhane hükümete haber vermek suretiyle yabancı uyruklu öğretmenleri atayabilmelidir.
- Nahiyelerdeki Rum okullarından mezun olanlar resmi okullara sınavsız girebilmeli.
- Öğretmenlerin diplomalarını onaylamak patrikhaneye ait olmalıdır. (Ergün, 1996)

e) Sırp Okulları

II. Meşrutiyet dönemi başladıktan kısa bir süre sonra, Rumeli ve Makedonya’daki nüfuz mücadelesi bütün şiddetiyle tekrar başladı. II. Meşrutiyet başlarındaki bu yarışa Sırlar çok sert girmişler; Balkan Savaşı’na kadar Osmanlılarla, daha sonra da Yunanlılarla sürekli sert tartışma ve boğuşmalar içinde olmuşlardır.

Asıl Osmanlı-Sırp çekişmesi 1910 yılı ortalarına doğru başlamıştır. Osmanlı eğitim görevlileri, öğretmen diplomalarını onaylattırmamasından dolayı Taşlıca’daki Sırp okullarını kapatıyor; bunun üzerine Sırp basını büyük bir gürültü kopararak Osmanlı Sırlarının öğretmenleri Rum Patrikhanesi imtiyazlarına dayanarak atadığını söylüyor, kapatılan okulların tekrar açılmasını istiyordu. Bir ay kadar sonra da Yenipazar’daki Sırp okulları,

müdürlerinin Osmanlı Eğitim görevlileriyle doğrudan doğruya ilişkiye girişmekten kaçınmaları dolayısıyla tekrar kapatılıyordu. Osmanlı Hükümeti Sırp okullarına hücum devam ediyor, 1910 Eylülünün sonarına doğru da “Osmanlı ülkesindeki Sırp okullarında Sırbistan uyruğundaki öğretmenlerin öğretim yapmalarını yasaklıyordu. İşin ilginç yanı, Bulgar gazeteleri bu karara Sırp gazetelerinden daha şiddetli tepki gösteriyorlar, hatta bu kararın hükümetlerin birbirleriyle ilişkilerini bozacağını söylüyorlardı. Sorun çözümlendi ve Sırp kazandı. Öğretmenlerin diplomalarını onaylattırma zorunluluğu kalktı. Maarif Nazırı Emrullah Efendi, kapatılan Sırp okullarının açılması için gerekli emirleri verdi. Yalnız görünüşü kurtarmak bakımından, öğretmenlerin hal ve hareketleri gözetim altında bulundurulup onaylandıktan sonra öğretim yapmalarına izin verileceği söyleniyordu. Osmanlı Hükümeti bu kararın geçici bir karar olduğunu, henüz kesin kararın verilmediğini söylüyordu. (Ergün,1996,s.376–377)

Sorun kesin çözüme ulaşamadığından, 1911 başlarında Osmanlı Hükümeti Sırp okullarından yeni bir istekte bulunuyordu. Sırp okullarında, Osmanlı uyruğunda bulunmayan kişiler öğretmenlik yapamayacaktı. Bunun üzerine Prezrin Sırp Metropolidi, Hükümetin bu kararını protesto etti ve Yenipazar sancağındaki bütün Sırp okullarını kapattı.

Sırp okullarıyla Osmanlı Hükümetlerinin bu şekilde çekişmeleri nihayet Balkan Savaşı'na kadar devam etti.

Balkan Savaşı sonrası, aynı okullar üzerinde Sırp-Yunan çekişmesi başladı. Sırp işgal ettikleri toraklardaki Rum okullarının ilkokul ve ortaokul kısımlarını kapatıp ya kendi okulları haline getiriyor ya da başka işler için kullanıyorlardı. Lise düzeyindeki okulları ise serbest bırakıp, öğrencisizlikten kendi kendilerine kapanmasını bekliyorlardı. Yunanlılar ise, Sırp'ların bu tutumlarına karşı sürekli görüşme ve protestolarda bulunuyordu Daha sonra Sırp'lar, Sırbistan'daki Rum okullarını açmak karşılığında Selanik, Florina, Vidina gibi yerlerdeki Bulgar okullarının Sırp okulu şekline getirilmesini istiyordu. Sorunlar böylece kendi aralarında uzayıp gitti... (Ergün,1996, s.378)

f) Ulah Okulları

Rumeli'de yaşayan toplumlardan birisi de Ulahlar idi. Bunlar genellikle Romanya'ya bağlı bir halk idi. İlkokullarını 1864 yılında Tırnova'da açmışlar; daha sonra Goperi (1865),

Avela (1867), Vlaşoklisora (1868), Ohri (1868), Calivia (1870), Kruçevo (1870) ve Niausta (1875) kentlerinde de Ulah okulları açılmıştır.

Ulahlar genellikle fakir insanla olduklarından, eğitim kurumlarının kurulmasında önemli güçlüklerle karşılaşmışlardır. Makedonya'nın esas zengin ve imtiyazlıları Rumlardı. Ulahlar Rumların ajanı olmakla suçlanıyordu; bundan dolayı önceleri Ulahların okul açmalarına izin verilmiyordu. 1879 Eylülünden sonra Savfet Paşa'nın (1814–1883) emirleriyle Ulahlar okul açma izni almaya başladılar. Rumen istatistiklerine göre, 1890 yılında Makedonya'da Ulahların 22 erkek okulunda 1443 ve 8 kız okulunda 353 öğrencileri vardı. Ulah okulları II. Meşrutiyet döneminde önemli bir gelişme gösterememiş, daha doğrusu normal gelişmelerine devam etmişlerdir. 1911 yılında Romanya Elçiliği Müsteşarı, Rumeli'deki Ulah halkı ve eğitim kurumlarını ziyaret etmiştir, çünkü o yıl Rumeli'de Ulah ve Rum unsurlarının arası alabildiğine gerginleşmiştir. Ulahlar devlet merkezi çeşitli kereler Rum propagandasını şikâyet etmişler ve telgraflar çekmişlerdir. Buna karşılık Rumların dini liderleri Ulahların bu iddialarını çeşitli kereler reddetmişlerdir.

II. Meşrutiyet döneminde Ulahlar pek yeni okul açamamışlardır. Başbakanlık Arşivi'nde bulunan yüzlerce okul açma ruhsatları arasında, Selanik'te bir okul açmaları için bir tek ruhsata rastlanmıştır. (Ergün,1996, s. 378–379)

g) Yahudi Okulları

Tarihin çeşitli dönemlerinde çeşitli ülkelere sürülmüş olan Yahudi toplumu için, Osmanlılar bütün tarihleri boyunca güvenilir bir sığınak olmuştur. Çeşitli Avrupa ülkelerinden ve özellikle de İspanya'dan kovulan ve kurtarılan Yahudiler, İstanbul, İzmir ve Selanik kentlerine yerleşmişlerdir.

Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki eğitim kurumlarını kurmalarında Alliance Israelite Universelle denilen Yahudi örgütünün büyük rolü olmuştur. 1860'da Paris'te kurulan bu örgüt, bütün dünya Yahudilerini her yönden güçlendirmeye çalışmıştı. Osmanlı Devleti'ndeki Yahudi okullarının çoğunun sahibi olan bu örgüt, öğretim dili olarak Fransızca'yı kabul etmişti. Alman ve İtalyan Yahudileri de almanca ve İtalyancaya öğretim dili kabl eden okullar açmak isteseler de, pek başarılı olamamışlardır.

Alliance Israelite örgütünün okullarının çoğu sanayi, ziraat, ticaret alanlarında öğretim yapıyorlardı. Kesin bir rakam bulunmamasına rağmen, bunların sayısının 60'dan fazla olduğu tahmin ediliyor.

Alliance okullarının hepsi, Paris'teki merkezle sıkı ilişki içinde idiler. Öğretim programları orada yapılıyor, eğitim-öğretim raporları müdürler tarafından oraya gönderiliyor ve mali yardımlar da oradan geliyordu.

II. Meşrutiyet'in ilanında da önemli rol oynayan Yahudiler, eğitim-öğretim açısından bu dönemde önemli bir anlaşmazlık çıkarmadılar. Genelde Bakanlığın emirlerine uyar göründüler ve 5–10 tane okul açma ruhsatı almakla yetindiler. (Ergün, 1996, s.379–380)

2.11.1 Yabancı Okullar

Yabancılarında ikinci Meşrutiyet döneminde okulları sayıca çoğalmış, fakat 1914' te Osmanlı Devleti'nin kendileriyle savaşa tuttuğu devletlerin okullarından çoğu kapatılmış 1914'te kapitülasyonların kapatıldığı ilan edilmiştir. Ne var ki 1918' de, yenilgi ile beraber, azınlık ve yabancı okulları daha da gelişmek için fırsat bulmuştur.

1913–1914' te yabancılara ait 215 ilkokul ve 806 öğretmen vardı. İstatistiklerde azınlık ve yabancıların 80 orta dereceli okulu ve buralarda 1600 kadar öğretmeni görülüyor. Yüksek okulları tektir. (Akyüz, 2004, s. 253- 254)

İkinci Abdülhamit döneminde, rejimin çeşitli özellikleri dolayısıyla yabancı okulların yıkıcı etkileri pek görülmedi. Ancak Meşrutiyet başlayınca bunun 'yüzlerce Avrupa hücumlarından biri olduğu anlaşıldı. Bu okullar en çok dini eğitime önem veriyorlardı. Amerikan misyoner okullarında haftada iki saat İncil dersi vardı ve bu, sınavlarda da barajdı. Özellikle Suriye ve Beyrut'ta yabancı okulların etkileri çok fazlaydı.

1912 yılında Ahmet Agayef, 'Hak' gazetesinde yazdığı bir dizi yazıda yabancı ve misyoner okulları hakkında çok sert hükümler verince, Osmanlı basınında buna tepkiler de geldi. Ahmet Emin (Yalman) şu fikirleri ileri sürüyordu:

- Yabancı okullarda okuyanların bir kısmı hiçbir yerde dikiş tutturamayanlardır.
- Bir kısım öğrencilerin babaları yabancıseverdir. Onların zaten milli hisleri zayıftır.
- Bunlara rağmen yabancı okullarda okuyan öğrencilerdeki milliyet duygusu, Osmanlı okullarında okuyanlardan daha fazladır. Pek çok öğrenci, yabancılar arasında milliyetperver kesilmektedir.
- Misyoner okullarındaki dini telkinler çoğu zaman ters sonuçlar vermekte, kişiyi kendi dinine daha çok bağlamaktadır.

Okullar savaşının en yoğun olduğu yerler Rumeli ve Suriye olmuştur. Bunları da ancak savaşlar çözümlenmiş; okullar galip gelmiştir. Rumeli'nin ve Arap ülkelerinin elden çıkmasında bu okulların çok önemli rolleri olmuştur.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girmeden az önce, 1914 Ekiminde, kapitülasyonları ilga etmişti. Bu nedenle yayınladığı yönetmeliğin “Müessesat-ı Mezhebiyeye ve tedrisiyye ve mekatip ve emakin-i sıhhiyeye mahsus” kısmında şu maddeler yer alıyordu:

1. Yabancılar İrade-i Seniyye ile Türkiye'de okul açabilirler. Ancak önce Maarif Nezareti'ne başvuracaklardı ve Nezaret bunları gerekçe göstermeden reddedebilecektir.
2. Şimdi ellerinde ferman bulunduran yabancı okullar, fermanlarını iki ay içinde Maarif Nezareti'ne kaydettireceklerdir. Bakanlığa kaydolun fermanlar “ruhsatname” yerine geçmez. Ruhsatı olmayan yabancı okullar iki ay içinde Bakanlıktan ruhsat isteyeceklerdir.
3. Okul hizmetini parasız yapan kurumlardan emlak vergisi alınmayacaktır. Paralı okullardan da indirimli vergiler alınacaktır.
4. Hristiyan din adamları yetiştiren okulların binaları vergiye tabidir.

5. Bütün yabancı okullar iki ay içinde Bakanlığa birer sorumlu müdür bildireceklerdir.
6. Şimdiden sonra yabancı öğretim cemiyetleriyle mezhep ve hayır dernek kurumlarının okul kurlmaları yasaktır.
7. Fermanlı ve ruhsatlı bütün yabancı okullar şu hükümlere bağlı kalacaklardır:
 - ❖ Türkçe, Türkiye Tarih ve Coğrafyası Türkçe olarak okutulacaktır. Okulun programı Bakanlığa verilecek, bakanlık bu programa göre okulun derecesini belirleyecek ve diplomalarını geçerli sayacaktır.
 - ❖ Yabancı ve azınlık okullarında okutulan kitapların künyesi ve birer nüshası bakanlığa sunulacaktır.
 - ❖ Okulun mensup olduğu din ve mezhebin, o dinden olmayan çocuklara telkin edilmesi ve öğrencilerin dua ve ayinlerde bulunmaları yasaklanmıştır.
 - ❖ Sınıf sınavlarında Maarif idarelerinden memurlar gönderilecektir.
 - ❖ Türkçe öğretmenleri Maarif Nezaretinden ehliyetnameli olacaktır.
 - ❖ Bu okullardaki memurların listesi bildirilecek, diplomalar ve ehliyetnameler bakanlığa gönderilecektir.
 - ❖ Eğitim ve sağlık Müfettişleri her zaman kabul edilecek, istedikleri tüm bilgiler verilecektir.
 - ❖ Bu kararlara uymayan okullar kapatılacaktır.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na girmeden önce, ülkede pek çok yabancı okul vardı. Bunlar arasında Fransız, Amerikan, İngiliz, Rus, İtalyan ve Alman okulları vardır. Bunlardan birkaçına değinelim: (Ergün,1996,s.388–394)

a) Alman Okulları

Alman okulunun yönetmeliklerinin bir amacı vardı; medreseler dışındaki her türden okul üzerinde denetim kurma ve bazı belirlemeler yapma yönündeki ilk çalışmalar 1845 yıllarına kadar iner. Osmanlı Devleti içerisindeki bütün eğitim ve öğretim kurumlarının bir düzene bağlanmasıdır.

1869'da çıkan "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi"nden 1914'e, 1915 Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi'nden 1935 tarihli Milli Eğitim Bakanlığınca çıkarılan 2584 sayılı Yabancı Okullar Yönergesi'ne, 1965'de çıkarılan 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na ve değiştirilmiş 3035 sayılı kanunu ve nihayet 18 Ağustos 1997 tarih ve 23084 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 8 yıllık Zorunlu Eğitim ve 1997–1998 Öğretim Yılında uygulanmasına başlayan MEB. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 1997 tarih ve 143 sayılı kararına göre İlköğretim Okulu Haftalık Ders Çizelgesi'nin yayınlanmasına kadar geçen zaman içerisinde birçok düzenlemeler yapılmıştır. Bundan sonra da zamanın gereklerine göre yeni düzenlemeler yapılacaktır. 1930 tarihli tezkere ile uygulamaya geçildiği anlaşılan bu talimatname ile Mektebin ihtiva ettiği kısımlar; 1)Tedrisat ve gayeleri, 2)Duruş, 3)Tedrisat ve Lisan-ı tekellim, 4)Mektep intizamı, 5)Sene-i dersiye ve tatiller, 6)Devam mecburiyeti, 7)İntiham ve tasdiknameler, 8)Talebe kayıt ve kabulüne dair, 9)Kayıt ve mektep ücreti, 10)Kayıtların terkiğine dair, 11)Mektep cezaları, 12)Şikâyet adlı bölümlerden oluşur.

İstanbul Alman Mektebi'nin yönetimi ile ilgili diğer bir bilgi Talim ve Terbiye Dairesi'nden gelir. Bu belge 1933 tarihli belgedir.

Talim ve Terbiye Dairesi'nin Alman Lisesi ile ilgili yönetmelik değişiklikleri birbirini takip eder. 1955 tarihli ve 223 sayılı kararda İstanbul'da 1954–1955 ders yılında yeniden faaliyete geçen Alman Lisesi yönetmeliği, Özel Okullar Müdürlüğü'nün 1955 tarih 887 sayılı teklif yazısı üzerine, bağlı örneğe göre kabulü 5 Eylül 1955 tarih ve 887 sayılı teklif yazısına göre kabulü;

Okulun lise son sınıfında tatbik olunacak imtihan şekli ve usulünün ayrı bir yönetmelikte tespiti hususunun Vekâlet Yüksek Makamı'nın tasvibine arzı kararlaştırılır.

II. Dünya Savaşı'ndan başlamak üzere kapalı olduğu için 1954–1955 ders yılında yeniden faaliyete geçiyordu.

Alman Lisesi yönetmeliğini hazırlayıp Özel Okullar Müdürlüğüne yollayan oradan Talim ve Terbiye Dairesi aracılığıyla Milli Eğitim Bakanlığı'nın onayına sunulan taslak yönetmeliğin altındaki imzalar Türk Müdür Baş muavini yerine Latif ERENEL ve Müdür Prof. Dr. Karl STEUERWARLD'dır.

9 Nisan 1956 tarihli yönetmelikte sınav yönetmeliği Özel Okullar Müdürlüğüne gönderiliyor. İçeriğinde sınav yönetmeliği bulunuyor. Talim ve Terbiye Dairesi 17 Nisan 1956 tarihinde onaylıyor.

Bu yönetmelikte okulun son sınıf sınavlarına katılacak öğrencilerin nasıl ve ne şekilde bu sınavlara dâhil olacakları konusunda ayrıntılar belirtiliyordu.

Örnek olarak Türkçe ve Türkçe Kültür derslerinden başka derslerin sınavları hakkında hükümler yer alıyor; yazılı sınavların yapılma şekilleri, bazı derslerle ilgili özel hükümler, yazılı sınavlarda not takdiri; sözlü sınavlarda, bitirme notlarının belirlenmesi ve bitirme diploması gibi açıklayıcı bilgiler yer alıyor.

Bundan sonraki Talim ve Terbiye Dairesi kararlarında Alman Lisesi'ne ait 1975–1976–1977 tarihli ders dağıtım çizelgeleriyle ilgili üç karar var.2843 sayılı kanun'un 26. maddesine göre Özel Okullarda Yönetim eğitim ve öğretim aynı derecedeki Devlet Okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak düzenlenir. Ders eğitim programları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanır.

Lozan Antlaşmasına göre açılan ve varlıkları tanınan okullarda ise seviyesine göre resmi okullarda okutulan dersler ve ders öğretim programı ile haftalık ders dağıtım çizelgelerinin uygulanması esastır.

1927 yılından başlamak üzere azınlık ve yabancı okulların ders öğretim programları kurum yönetmelikleriyle beraber onaylanmış; bu talimat veya yönetmelikler doğrultusunda yeniden düzenlemek üzere okullara geri yollanmıştır. O halde 1915 tarihli Hususi Mektepler Talimatnamesi'nin Cumhuriyet döneminde de esas alındığını da rahatlıkla söyleyebiliriz.

Mektebin İhtiva Ettiği Kısımlar

1930'da çıkarılan talimatnamede aşağıda belirtilen kısımlar bulunmaktadır.

1. Altı sınıftan mürekkep ilk mektep kısmı
2. Altı sınıftan mürekkep Lise kısmı olmak üzere on iki sınıftır.
3. Üç sınıftan mürekkep ticaret kısmı
4. Ecnebi lisanslarını bilen 12 yaşından yukarı talebe için ihzarı sınıflar.

Bütün sınıflarda tedrisat muhtelifdir.

Tedrisat ve Gayeleri

- a) İlk ve Orta mektebin vazifesi talebe başlı başına umumi bir malumat vermektedir. Bu malumat çocuğun iki yüksek kısmın birisine (Lise veya Ticaret kısımlarına) devam için esas teşkil eder.

Umumi sınıflarda resmi programlara tevfikan Türkçe tedrisat mecburiyettir.

- b) Yedi sınıftan ibaret olan Lise kısmı, ilk ve orta mektebin temadisini teşkil eder.
- c) Ticaret kısmının gayesi, ticaret ve sanat hayatına atılmak isteyen talebesine lazım gelen bilgiyi vermektir.
- d) İki ihzarı sınıfın gayesi, lisan bilmeyen talebe iki sene içinde ya birinci ticaret sınıfını veya lise kısmının muadil sınıfını takip edebilecek kadar Almanca öğretmektir.

Duruş

- a) İlk ve Orta mektebin mecburi dersleri şunlardır: Temsili tedrisat, Almanca, Türkçe, Fransızca, Tarih, Coğrafya, Yurt bilgisi, Malumatı tabiye, Fizik, Resim, Jimnastik, Kızlara ayrıca elişi gösterilir.
- b) Lise kısmının mecburi dersleri şunlardır: Almanca, Türkçe, Tarih ve Malumatı medeniyet, Coğrafya, Fransızca, Riyaziyat, Tarihi tabii, İmla, Resmi hendesi, taganni, ilmi musiki, Jimnastik, Stenografi.
- c) Ticari kısmının mecburi dersleri şunlardır: Almanca, Türkçe, Tarih, Coğrafya, Fransızca, Riyaziyat, Fizik, Teknoloji, Umumi ve Ticaret hesap, Almanca, Türkçe ve

Fransızca muhaberatı ticariye, Usulü defteri, Ticaret dersi, İmla, Makine ile yazı yazmak ve stegnografi.

Yürürlük

Madde 2 Bu yönetmelik 1995–1996 öğretim yılından itibaren yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 3 Bu yönetmelik hükümleri Milli Eğitim Bakanlığının gözetim ve denetimi altında Okul Müdürü ve Türk Müdür Başyardımcısı tarafından yürütülür. (Büyükkarcı, 1998, Konya)

b)Amerikan Okulları

Osmanlı Döneminde açılan birçok Amerikan okulunda zamanımıza, İstanbul Nişantaşı'ndaki Amiral Bristol Özel Sağlık Meslek Lisesi, İstanbul Arnavutköy Özel Amerikan Robert Lisesi, İzmir Göztepe Özel Amerikan Lisesi, Tarsus Özel Amerikan Lisesi ve İstanbul Üsküdar Amerikan Lisesi ulaşmış ve faaliyetlerine hala devam etmektedirler.

1820'li yıllardan başlamak üzere Osmanlı Devleti topraklarına gelen misyoner Amerikalılar; okul, hastane vb. kurumları açmak ve bu kurumları bir araç olarak kullanmak suretiyle Protestanlık mezhebini yaymak için olağanüstü çabalar göstermişlerdir. Bir ara, bu ülkede açılan Amerikan okul vb. kurumların sayısı 400'e ulaşmıştır.

Bu kadar çok sayıda okul vb. kurum açılmasının bir hedefi olmalıydı. Her ne kadar amaç Hristiyanlığı yaymak ve Osmanlı ülkesinde yaşayan başta Rum ve Ermeni vb. Hristiyan azınlıkları etki altına alarak onları Osmanlı Devleti'nden ayırmak ise de, bize göre esas hedef, Osmanlı Devleti'nde yaşayan ister Hristiyan azınlık isterse Müslüman toplulukları olsun, ABD'nin siyasi istekleri doğrultusunda kullanmaktadır.

Amerikan okulları genelde ruhsatsız açılmıştır. 1869 tarihli Maarif Umumiye Nizamnamesi'nin, ruhsatı bulunmayan okulların faaliyetlerinin yasaklanacağını şeklindeki hükmü üzerine birçok devlete ait okul, birbiri ardı sıra ruhsat almak için resmi makamlara başvurma gereğini duymuştur. Amerikan elçilği de 400 Amerikan Okulu için ruhsat talep etmiştir. İlknot Polat Haydaroglu'nun "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar" adlı

eserinde (Başbakanlık Arşivi, İrade Hususi No:101,s.1) bir belgeye dayanarak verdiği bilgiye göre elçiliğin Maarif Nezareti'ne yaptığı başvurunun onaylanmayacağını bildirilmesi üzerine elçilik, belirttikleri 10 Amerikan kurumuna ruhsat istediklerini bildirmiştir. 1917 tarihli belgenin ekinde ruhsat istedikleri bu 10 okul, Kayseri, Tarsus, Selanik, Van, İzmir, Adana, Sivas, Maraş ve Beyrut gibi kentlerde bulunmaktadır. (Büyükkarcı, (2004), Konya)

Ülkede en çok Fransız Okulu olmasına rağmen en saygılı ve etkin kurumları Amerikalıların idi. Halk çocuklarını daha çok bu kurumlara gönderiyordu. Ülkedeki kurumlarının en eski ve en genişlerinden biri Robert Kolejiydi. (Ergün, 1996, s.392)

C) II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE YAPILAN TARTIŞMALAR VE ÖNERİLER

II. Meşrutiyet Devri savaşlar halkın bilinçsizliği nedeni ile tutunamadı. Bu tartışmalarda en önemlisi Satı Bey ve Emrullah Efendi'ye aittir.

1-) Emrullah Efendi (1858 – 1914)

Mülkiye Mektebinden mezun olan Emrullah Efendi 1910 – 1911 ve 1912'de iki kez Maarif Nazırlığı yapmıştır. Tuba Ağacı Nazariyesi görüşü ona aittir. Bu Nazariye'ye göre eğitimde yeniliğe Darülfünun'dan (üniversiteden) başlanması gerektiğini önermiştir. Bu reform hareketinde, cennette bulunduğu inanılan, kökleri yukarıda, dallan aşağıda olan Tuba ağacından esinlenmiştir.

Emrullah Efendi, öncelikle yüksek okullar açmayı, Darülfünun'u en ileri düzeye ulaştırmayı amaçlamıştır. Sultaniler ve Darülfünun'dan yetişenlerin çoğalmasıyla, halkın eğitimden yararlanmasının kolaylaşacağını savunmuştur (Sakaoğlu, s.33). Maarif Nazırlığı Döneminde İdadileri Sultani yapmış ve 1912'de Darülfünun Nizamnamesini çıkarmıştır (Akyüz, 2004, s.275).

Cumhuriyet döneminde, 1948'de ancak gerçekleşmiş olan ilkokul öğretmenlerine devlet bütçesinden maaş verilmesi ilkesini savunmuş, halkın yıllık olarak tuttuğu "yıllıkçı muallimlerle" ilköğretimin gelişemeyeceğini söylemiştir. "Muallimlik bir meslektir" diyerek gelişmesi için çaba sarf etmiştir (Akyüz, 2004, s.275).

2-) **Satı Bey (1880 – 1968)**

Mülkiye Mektebinden mezun olan Satı Bey bir süre İstanbul Darülmuallimin müdürlüğünde bulunmuştur. Bizdeki ilk pedagoji kitaplarından olan Fann-i Terbiye'yi yayınlayan Satı Bey beden eğitimini, alfabe öğretimini, çocuk edebiyatını ve müziğini, el işi derslerini, laboratuvarları okullara sokan eğitimcidir. Ona eğitim bilimleri konularındaki değerli çalışmaları nedeniyle "Türk Froebel'i" denmiştir.

Tuba Ağacı Nazariyesine karşı çıkıp eğitim reformunun doğal ağaçlara benzer şekilde, ilkokullardan başlanarak yapılması gerektiğini savunmuştur. Eğitim ıslahının ilköğretimden başlanmasını uygun görmekte beraber, eğitimin tüm kademeleri arasında ilişkilerin bulunduğunu, hiçbirinin ötekilerden bağımsız düşünülmemeyeceğini ileri sürmüştür. (Akyüz, 2004, s.277)

Öğretmenleri ilk kez “ordu”ya benzeten odur. Böylece öğretmenlerin bireysel etkinliklerinin yanında, toplu etkinliklerde de bulunabileceklerini ortaya koymuştur. (Akyüz, 2004, s.277)

3-) **Mehmet Akif (1873 – 1936)**

Mehmet Akif Ersoy, İstanbul'da Baytar Mektebini bitirmiştir. 1921'de İstiklâl Marşı'nı yazmıştır. Safahat adlı temel eser ona aittir.

O, Tanzimat'tan sonra açılan mektepleri eleştirmiştir. Buralarda yetişen öğrencilerin ülke ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olmadığını söylemiştir. Buralarda yetişen öğrencilerin hayatı anlamadığını vurgulamıştır. Mekteplerde yetişen öğrencilerin batının bilimini değil, kötülüklerini aldığını dile getirmiştir. Öğretmenleri de bunun sorumluları olarak görmüştür. Aydınlar ve öğretmenlerin halktan kopuk kendi toplumlarına yabancı bir topluluk olduğunu söylemiştir. Mehmet Akif, iyi bir öğretimde, öğretmenler kadar iyi ve uygun yazılmış ders kitaplarının da önemli olduğuna dikkat çekmiştir (Akyüz, 2004, s.280).

Mehmet Akif o dönemdeki eğitim kurumlarının, o halleriyle ülke için faydalı olamayacağını belirtip, dikkatlerin eğitim konusunda yönelmesine etkili olmuştur. Batının bilimi. Kuran hükümleri ve milli değerlerimizin sentezi ile eğitim oluşturulması gerektiğini belirtmiştir.

4-) Tevfik Fikret (1867–1915)

Tevfik Fikret Galatasaray Sultanisi mezunudur. Batılı görüşü, şiirleriyle ülkemize sokmaya çalışmıştır. Şiirleriyle çoğunlukla çocuklara ve gençlere seslenmiştir. Onlara vatan - millet sevgisi aşılamaya çalışmıştır. Galatasaray Sultanisi müdürlüğü döneminde öğrencilere konferanslar verdirtmiş, müsamereler yaptırmıştır. Bu şekilde II. Meşrutiyet döneminde eğitim geliştirme çalışmaları olmuştur. (Akyüz, 2004, s.278)

5-) Ziya Gökalp (1876 – 1924)

Milli eğitim sorunlarını ilk kez sistemli olarak ortaya atıp işlemiştir. Önemli eğitim, kültür ve politika dergileri, kitapları yayınlamıştır. İçtimaiyat (uygulama) dersini ilk kez programlara koyduran odur. Felsefe dersinin de programlara girmesinde etkili olmuştur.

O, ülkemizde vatana en zararlı kimselerin medrese mekteplerden çıktığını belirtmiş, bunun sebebini de eğitim sistemimizin milli olmamasına bağlamıştır.

Öğretmen sorunları üzerinde durmuş ve mesleğin itibarının yükseltilmesini savunmuştur. Bu ülkede öğretmen sınıfına sosyal bir değer verilmediğinde bilimin de bir değer ifade etmeyeceğini dile getirmiştir. Ülkenin bilim varlığının, öğretmenin protokoldeki yeri ve aylığının yükselmesiyle doğru orantılı olacağını belirtmiştir.

Emrullah Efendi ve Satı Bey arasında görülen Tuba Ağacı Nazariyesi tartışmalarına katılmıştır. Gökalp eğitimde yenileşmeye üniversitelerden başlanması gerektiğini savunmuştur. Darülfünun gelişmeden Sultaniler ve İptidailerin gelişmesinin imkânsız olduğunu dile getirmiştir. (Akyüz, 2004, s.284–285)

6-) İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886 – 1978)

İsmail Hakkı Baltacıoğlu konferans, yazı ve kitaplarıyla, eğitim sistemimizin gelişmesi için çaba harcamıştır. Cılız, ruhsuz, korkak nesiller yetiştiren milli olmayan eğitim sistemimizi geri kalmamızın sorumlusu olarak görmüştür. Üretime, yaratıcılığa dayanan bir eğitim sistemi savunmuştur. Eğitimde güzel sanatların önemini savunmuştur. İsmail Hakkı gerçek toplumsal kurtuluşu ressam, şairler, tiyatro sanatçıları ve müzisyenlerin çabalarında görmüştür. (Akyüz, 2004, s.288)

7-) Ömer Seyfettin (1884–1920)

Ömer Seyfettin de birçok aydın gibi, Balkan ve I. Dünya savaşları içinde yetişmiş olgunlaşmıştır. Eğitimle ilgili görüşlerini hikâyelerinde dile getirmiştir. Öncelikli olarak Türklerde milli edebiyatın, güzel sanatların, fenleri, ticaret ve iktisadın gelişmesi gerektiğini belirtmiştir.

Ömer Seyfettin hikâyelerinde topluma ahlaki dersler vermiştir. I.Dünya savaşı içinde ve sonunda ortaya çıkan moral çöküntüsünü dağıtmak için topluma milli duygular kazandırmaya çalışmıştır. Hikâyelerinin etkisi Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir.

Ömer Seyfettin, hikâye türü yazılarında, eğitime ilişkin öğrencilik ve öğretmenlik anılarını anlatmış ve eğitimin çeşitli yönlerini eleştirel açıdan, hiciv biçimde işlemiştir. Falaka hikâyesinde, Gönen'de mahalle mektebinde iken dayak, öğrenci muzipliği ve öğrenci psikolojisini anlatmıştır. Disiplin aracı falakayı tarif ederken canlıdır: "Hoca efendinin rahlesi önünde top yavrusu, müthiş, tuhaf bir tüfek gibi siyah kayışlı ağır falaka dururdu." Bir gün kaymakamın yasaklaması üzerine falaka kaldırılır: "dayak korkusu kalkınca, biz 40 çocuk öyle azdık, öyle kudurduk ki... Ne yaptığımızı bilmiyor, artık hocayı hiç dinlemiyor, yüzüne leblebi atıyor, minderine iğne koyuyor, pabuçlarını saklayıp onu saatlerce arattırıyor, yalvartıyorduk. Dayaksız bizi okutamayacağını anlayan hoca efendi nihayet bir gün falakayı çıkardı. Ama başucuna asmadı, minderin arkasına sakladı. Şimdi kim kabahat yaparsa eskisinden fazla dövüyordu."

"1/2" başlıklı hikâyesinde, Meşrutiyet Dönemi'nde, bir taşra idadi mektebinin köhne, pis durumunun, muallimleri, öğrencileri bitin sardığını, müdürün bu durum karşısındaki vurdumduymazlığını dile getirmiştir. Okulun bu durumu için bir şeyler yapmak isteyen muallimlere, müdür yalnızca dersleriyle meşgul olmalarını hatırlatır. Müdür, siyasi bakımdan her devrin adamıdır ve nutuklarla, törenlerle göz boyayıp durumu idare etmekte, hatta Maarif Nezaretinden takdirname almaktadır. O bu hikâyesiyle, her dönemde eğitimde sıkça görülen bir çarpıklığı ortaya koymuştur.

Ömer Seyfettin, bu tür hikâyeleri ile Meşrutiyet Döneminde eğitimde yaşanan çarpıklığı gözler önüne sermiştir. Eğitim konusunda yapılan düzenlemelerin hızlandırılmasında bu tutumu çok etkili olmuştur. Meşrutiyet dönemi eğitimini açık yüreklilikle hikâyelerinde eleştirmiş dikkatleri bu konu üzerine çekmeyi başarmıştır.

Ömer Seyfettin Türk çocuğunun özelliklerini şöyle sıralar:

Konuştuğu Türkçeyi sever

Dini gibi milliyetini de sever

Her fırsatta Türklüğü över

Türk tarihini iyi öğrenir

Mesleği ne olursa olsun, Türklüğe hizmet emeli besler

Türklüğün ebedi olduğunu aklından çıkarmaz (Akyüz, 2004, s.285).

8-) Feridun Vecdi

Feridun Vecdi, ülkenin çeşitli yerlerinde öğretmenlik yapmış, memleketin maarif meseleleriyle yakından ilgilenmiştir. Feridun Vecdi, Osmanlı Devleti'nin Tanzimat'tan bu yana sağlam bir eğitim politikası oluşturamadığını, öğrencilerin yeteneklerini geliştirecek ve onları ülkenin toplumsal, kültürel ve ekonomik kalkınmasında yararlı hale getirecek bir eğitim amacının bulunmadığını söylemiştir. Eğitimin amacı topluma ve çevreye göre adam yetiştirmek olmuştur. Bu amacın değiştirilmesi gerekirken hep öğretimin değiştirildiğine dikkatleri çekmiştir. Eğitimin amacının, çocuklara millet sevgisi verebilecek, onları topluma yararlı hale getirebilecek Milli ülküler olması gerektiğini ileri sürmüştür.

Okullarda dini eğitim olması gerektiğini belirtmiş, insanları hem bedeni, hem de fikri yönden eğitmemiz gerektiğini dile getirmiştir. İlköğretim kademesi içerisindeki Rüştüye'lerin kaldırılmasını, ilköğretim süresinin 4 yıldan 5 yıla çıkarılmasını söylemiştir.

BÖLÜM V

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ EĞİTİMİNİN GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

1912–1913 yıllarında tüm Balkanlarda yaşayan halkın Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmaları sonucunda büyük felaketlerle karşı karşıya gelen Osmanlı Devleti bu isyanın nedenlerini sorgulamak ve kayıpları göz önüne alıp yeni bir çalışmanın zorunluluk olduğunu anlayabilmiştir.

Çok geniş olan Rumeli toprakları elden çıktığı ile kalmamış Bulgar askeri güçleri Çatalca’ya kadar gelmişlerdir. Başarısızlığı yenilgiyi analiz etmek için Osmanlı Devleti yeni bir girişime adım atmıştır. Bu çalışmalar ışığında ortaya çıkan nedenler (sebepler) aşağıda belirtilenlerdir.

a) Pratik nedenler:

Kısrır, iş yapmayan parti politikaları, okulu olmayan köylere bile parti binaları açmaları, partililik çekişmelerini memurlar ve öğretmenler arasında bırakıp bunların enerjilerini boşa harcamalarına sebep olmaları, düşmana fırsat vermeleridir. Öyle olmuştur ki 1912 de Osmanlı hükümeti savaşlar sürerken tüm öğretmen ve memurların politika işlemlerine uğraşmamalarını, siyasi parti ve kuruluşlara üye olanların ilişkilerini kesmelerini, politika yapmayıp tarafsız kalacaklarına dair imzalı senetler vermelerini istemiştir.

b) Eğitimsel nedenler:

Aydınların yaptığı çalışmalara göre yenilginin ikinci nedeni Osmanlı toplumunun eğitim alanında geri kalmışlığıdır. Askeri gücün zayıf olması ile alakası olmayan gerçek sebebin öğretmenlerin ve eğitim sisteminin çok yetersiz oluşlarıdır. Makedonya halkının savaşı kazanmasındaki en büyük sebebi askerin gücü değil, muallim orduları kazanmıştır.

I. Dünya Savaşı’nda eğitim ordumuz içerisinde bulunan öğretmenlerden yeni nesil öğretmenlerin çok sayıda şehit olmaları büyük kayıp olarak biliniyordu. Savaş yıllarında öğretimde büyük aksamlar çıktı. 1912–1922 yılları içerisinde yapılan topyekûn kurtuluş hareketi ile Türk toplumu düşman kuvvetlerini sıcak savaşta yendiği halde Lozan antlaşmaları ile yenik saymışlardır. Bu dönem de eğitimin temel özelliklerinde olan;

1. Kurtuluş mücadelesi, eğitimi derinden etkilemiş, eğitimde bu mücadeleye katkıda bulunmuştur.
2. Savaşın en yoğun sürdüğü zamanda Atatürk eğitim kongresi önemli hususlara değinmiştir. Yeni bir insan tipi yetiştirilmesi hususunda önemle durur.
3. Halkın milli kurtuluş davası yolunda bilgilendirilmesi amacıyla halk eğitim çalışmaları yapılmıştır. Milli uyanış ve örgütlenmelerde öğretmenleri ön planda görev aldıkları görülmüştür. (Akyüz s.289)

A) 1923'ten Sonraki Dönem

Cumhuriyet dönemi eğitiminin temel özelliklerini ortaya çıkarmıştır. Bu özellikler:

- ✓ Bu dönem de halkın % 10 u bile okuryazar değildi. Bu durumun önemi savaşta anlaşılmiş olup kitlelere tanıtılmasına özen gösterilmiştir.
- ✓ Atatürk bilhassa sınıfta kara tahta önünde halka ders vermiştir, halka ve öğretmenlere manevi destek olmuştur.
- ✓ Sayısal olarak bakılırsa eğitim de bir artış olarak görülmüştür.
- ✓ Medreseler kaldırılmış, tüm okullar maarif vekâletine bağlanmıştır.
- ✓ Eğitim laikleştirilmiştir.
- ✓ Eğitim demokratikleşmiştir.
- ✓ Tarih ve dil konularına ağırlık verilmiştir.
- ✓ Latin harfleri kabul edilmiştir.
- ✓ Karma (erkek, kadın) eğitim gerçekleştirilmiştir.

- ✓ 1938 yılına kadar ki dönem de Atatürk'ün önderliği çalışmaları, yönlendirmeleri halka ve öğrencilere şevk ve güven vermiştir.
- ✓ İlkokul öğretmenlerinin maaşları 1948 den itibaren devlet bütçesinden ödenmeye başlanmıştır.
- ✓ Atatürk ilke ve inkılâpları üzerinde durulmuş hakkını savunmasını bilen özgür düşünen ve düşündüğünü ifade edebilen insan tipinin çoğalmasına özen gösterilmiştir.
- ✓ Halk eğitimine özen gösterilmiştir.
- ✓ 1945 yılından itibaren eğitim bilimlerindeki gelişmelerde Amerikan eğitim görüşleri benimsenmiştir.
- ✓ Zaman zaman batılı öğrencilerden yardım alınmıştır.
- ✓ 1961 yılında devlet planlama teşkilatı kurulmuştur.
- ✓ 1961 Anayasası ile öğrenci, öğretmenin verdiği notu beğenmez ise idare mahkemesine gitme hakkı doğmuştur.
- ✓ Zaman zaman eğitim şuraları toplanmıştır.
- ✓ Yetenekli öğrenciler için mesleklere yöneltme amacıyla mesleki ve teknik okullar kuruldu.
- ✓ Çok partili sisteme geçişle birlikte öğretmen yetiştirme de zaman zaman nitelik gösterilmemiş seçmeni memnun etmek için ihtiyaç olmayan yerlere okullar açılmıştır. Bu durum; genel eğitim ve öğretimin zarar görmesine ve öğretmenlik mesleğinin halkın gözünde istenilen seviyeye yükselememesine neden olmuştur.
- ✓ Kitle iletişim araçları eğitime yeterli destek ve katkılarda bulunmamıştır.

- ✓ Siyasal etkenler, çarpık kentleşmeler, dengesiz göçler gibi nedenlerden dolayı eğitimde nitelik yeterince sağlanamamıştır. (Akyüz, s.297–299)

B) Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yazı İnkılâbı (1924–1928)

Cumhuriyet ilan edilmeden İzmir’de toplanan İktisat Kongresinde, Latin harflerinin kabul edilmesi hakkında verilen bir önerinin okunması ve kongre başkanı Kazım Karabekir Paşa’nın tutumu ve demeçleri, Türkiye’de bu sorunun tartışmasını tekrar hızlandırdı. Latin harflerine geçilmesinin gerekçeleri şöyle ifade ediliyordu.

- a-) Eski yazı güç ve geç öğrenilir.
- b-) Eski yazının belli bir yazım kuralı yoktur.
- c-) Yabancılar bu harfler yüzünden Türkçe öğrenmeyi istemiyorlardı.
- d-) Eğitim ülke genelinde yaygınlaşmıyor.

1925 yılında Rumi takvim yerine miladi takvimin kullanılmaya başlaması, bu yolda önemli bir ilerleme sayılıyordu. 1927 yılında Latin harfleri, Sovyetler birliğindeki Türkler arasında önemli gelişmeler sağlarken, T.B.M.M Başkanı, Latin harflerini kabul etmenin zorunlu olduğunu biliyordu. Yine 1927 yılında reçetelerin de Latin harfleri ile yazılması kararlaştırılıyordu.

1928 yılı başlarında yeni bir Türk alfabesi düzenleneceği iyice belli olur hale gelir. TBMM de uluslar arası rakamların kullanılması yasasını çıkarıyordu. Yazının önemli bir kısmını oluşturan rakamların Latinceleştirilmesi yazı inkılâbının en önemli adımlarından biridir. M. Kemal 8 Ağustos 1928 akşamı Gülhane parkında halka açık bir toplantı da yazı inkılâbını halka tanıtmaya çalışırken şu ifadeleri kullanıyordu. “Arkadaşlar güzel dilimizi ifade etmek için Yeni Türk harflerini kabul ediyorum. Zengin lisanımız Yeni Türk Harfleri ile kendini gösterecektir. Lisanımızı mutlaka anlamak istiyorum. Bu yeni harfler ile behemehal pek çabuk bir zamanda mükemmel bir surette anlayacağız. Anladığımızın asarına yakın zamanda bütün dünya şahit olacaktır. Ben bundan eminim, sizlerde emin olunuz. Bir veya iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri öğrenip; dünyaya medeniyetin yanında olduğumuzu gösterecektir.”

Bu toplantıyı takip günlerde Dolmabahçe sarayında dersler vermeye başlandı. İlk derslere Cumhurbaşkanı memurları, milletvekilleri ve ileri gelenler katılmıştır. İkinci derse milletvekilleri katılmıştır. Üçüncü derse katılanlar ise yazarlar ve şairler olup İsmet Paşa burada bir nutuk söyleyerek, bugünkü anlaşılması zor olan dilde en büyük neden Arap harfleri yüzündendir demiştir.

Atatürk ve İsmet Paşa'nın yurdun değişik yerlerinde yaptığı toplantı ve yazı çalışmalarında halkı ikna etmişlerdir. 21 Eylül 1928 yılında halka teşekkür konuşması yapmıştır.

1928–1935 yılları arasında okullara Millet Mektepleri, 1936–1950 yılları arasında okulların isimleri ulus okulları adıyla çalışma yapmıştır.

1927–1935 yılları arasında okuma yazma bilenlerin oranları aşağıda görülmektedir.

Yıllar	Kadın %	Erkek %	Genel
1927	4	17,4	10,7
1935	10,5	29,3	19,9
Artış	6,5	11,9	9,2

Bu arada tabloya bakıldığında yapılan çabaların yeterince hedeflere ulaşmadığını söylemek mümkündür.

Köy Enstitülerinin Eğitimdeki Yeri:

İnönü döneminin en önemli girişimlerinden biri köy enstitüleridir. (Koçak,1992,s.128). Siyasal bir temeli olan köy enstitüleri ile köyün kalkınması esas alınmıştır. İnönü savaş sonrası dünyanın geleceğini düşünürken, köy enstitülerinde yetişen gençleri elinin altında bir güç olarak görüyordu. Köy enstitülerinin amacı köyden itibaren halkı canlandırmak, belirli bir bilince eriştirmektir. Türkiye II. Dünya Savaşı yıllarında ilköğretim de eğitim seferberliğini gerçekleştirmiştir.

Aydını yetiştirmek, dağdaki aşiret çadırında yaşayanlara ulaşmak köy enstitülerinin göreviydi. (Güler G. 1959,s.33). Köy enstitüleri sayesinde ulaşılması istenen amaçlar:

- ◆ Köylerimizde ilköğretimi hızla ve kolaylıkla yaymak,
- ◆ Köylerimize, köy sanatlarını öğrenmiş elemanlar kazandırmak,
- ◆ Köylünün istihsal kabiliyetini artırmak,
- ◆ Köye intibakı kolaylaştıracak kurumlar meydana getirmek,
- ◆ Köy öğretmenlerine kuvvetli ziraat bilgisi kazandırmak (Tütengil C.1977,s.916).

Tüm bu hedefler ile köyler ve şehirler arasındaki uçuruma köprü olmak bu kurumların en önemli felsefesidir. 1940 yılında meclisten çıkarılan 3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasası için M.E.B Hasan Ali Yücel değildir. Fakat uydurma bir işte değildir. Bu işi; Bulgaristan’da başka mahiyette görürsünüz, Meksika’da başka şekilde bulursunuz. İlköğretim sorununu bir asır önce halletmiş ülkelerde de başka şekilde bulursunuz. Bizim ülkemizin şartları kültürü ve genel durumunu göz önüne alarak yaptık (Yücel H.1997,s.104).

“Öğretmenler ve enstitü müdürleri Türk köyünün geleceğini sağlam temellere dayandırmak için aşkla çalışıyorlar, güçlü, özverili ve vatansever köy öğretmenleri yetiştirmek Enstitülerin kutsal emelleridir. Kuşku yok ki Enstitü öğretmenlerine ve müdürlerine düşen görev, hepimiz için, her vatansever için imrenilecek, heves edilecek bir görevdir.” (İnönü İ.,Köy Enstitüleri, Amaçlar, İlkeler ve Uygulamalar, s.137)

“Köy eğitiminde bilgiyi, ekonomiyi, sağlığı ve yönetimi birbirinden soyutlamadan; köy sorunlarını toptan gören ve çözüm yollarını üreten kurumlardı Köy Enstitüleri. Ne yazık ki, köyün aydınlanmasından korkan çıkarıcı güçler ve kara düşüncüyü temsil eden kötü siyasiler Türkiye’de Köy Enstitüleri ışığını çok erken söndürdüler. (Özer M., Çağdaş Çizgide Dünden Bugüne)

1954 yılından itibaren çıkarılan kanunlarla köy enstitülerinin önü kesilerek adlarının Öğretmen Liseleri olarak değişmesidir. Bu değişim ülke genelinde ilköğretim okullarına öğretmen yetiştiren adayların potansiyelini çok amaçlı becerilerini daraltarak klasik, ciddi çözümler, öneriler getiremeyen özellikli öğretmenlerin çoğalmasına sebep olmuştur. Bu durum eğitim gören sınıflara da aynen yansımıştır. 1980 ve 2000’li yıllar arasındaki süreç içerisinde M.E.B’ nın yapmış olduğu şuralar ile Türk Milli Eğitimi’nin yeniden aktifleşmesi hususunda yapılan çeşitli çalışmalar ile bugünkü durumumuza gelmesini sağlamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk Eğitimi, II. Meşrutiyet'e 1908–1909 devrimleri boyunca 10 ayda 7 nazır (bakan) değişikliğiyle ayak uydurmaya çalışmış, bu olumsuzluk Kurtuluş Savaşı yıllarında da 17 bakan değişikliğiyle devam etmiştir. II. Meşrutiyet Döneminde her gelen bakan yeni bir şeyler denemiş ancak bu heyecan eğitimde karışıklığa sebep olmuştur.

Bu karışıklığın en önemli sebeplerinden birisi toplumumuzu ve değerlerimizi hiç dikkate almayan hatta bu değerleri küçük gören Batı taklitçilerinin toplumdaki varlığıdır. Batının olumlu değerlerini alıp toplumumuzun değerleriyle uyumlu hale getirmeyen bu düşünce yapısı başarıya ulaşamadıkça batıyı daha çok yüceltmiş ve bu başarısızlığı toplumumuzun yetersiz olduğu düşüncesiyle hatalı bir şekilde yorumlamışlardır. 1913 tarihli Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-u Muvakkati bu yanlış düşüncenin ürünü olduğu için yaşatılamamıştır.

Bu Nizamnamede, devleti ayakta tutacak, Avrupa'dan alınması gerekli mesleki ve teknik eğitim alınmamış, ekonomideki yetersizlik bu nitelikteki okulların açılmasını engellemiştir. Bunda kapitülasyonların da etkisi vardır.

Bu dönemde başarısızlığın sebeplerinden birisi de öğretmen yetiştiren kurumların yeterli olmamasıdır. Bu da eğitim-öğretim veren kişilerin yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Kurumlar arasında bir bağ kurulamamış Darülfünun yetersiz öğrencileri aldığı için başarısız olmuştur. Hatta rüştiyelerdeki eğitim, sıbyan mektebi seviyesini geçememiştir.

Bu dönemde eğitim birliği düşüncesi gündeme gelmiş, eğitim ve öğretime dönük yayınlar çoğalmıştır. Okul, ders kitabı, metot ve öğretmen kavramları topluma mal edilerek gündeme gelmiş, iç ve dış dinamiklere göre geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu olumlu gelişmelere rağmen geçmişteki ve o andaki eğitim tarihi tecrübelerinden yeterince yararlanılmamıştır. Bu da eğitimimizin gelişmesi ve kendisinden bekleneni verebilmesini güçleştirmiştir.

Tarih süreci içinde, devletler zayıfladıkları zaman, eğitimlerinin de oluşan olumsuz şartlardan dolayı zayıfladığı görülür. Bağımsızlığını kazanan Türk toplumları bunun kıymetini bilmeli ve eğitimlerinde bağımsızlık fikrini canlı tutmalıdırlar.

KAYNAKÇA

1. AKIN, A; (2002). **Satı Bey ve II. Meşrutiyet Dönemi'nde Din Eğitimi (1908–1918)**: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
2. AKYILDIZ, H; (1997). **II. Meşrutiyet Dönemi (1908–1918)**, Selçuk Üniversitesi Tarih Bölümü Lisans Tezi
3. AKYÜZ, Y; (2004). **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara Pegem Yayıncılık
4. Ana Britanica, 1990, 20.cilt: Ana Yayıncılık
5. BALCI, S; (2000). **II. Meşrutiyet Döneminde İkdam Gazetesi (1908–1909)**: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
6. BAŞAR, H; (2003). " Satı Bey ve Eğitimle İlgili Görüşleri" , **Değerler Eğitim Dergisi**, 1(2), s.47–67
7. BÜYÜKKARCI, S; (2003). **İstanbul Ermeni Okulları**, Konya
8. BÜYÜKKARCI, S; (1998). **İstanbul Alman Lisesi**, Selçuk Üni. Yayını, Konya
9. BÜYÜKKARCI, S; (2004). **Türkiye’de Amerikan Okulları**, Konya
10. BÜYÜKKARCI, S; (2002). **İstanbul Rum Okulları**, Konya
11. ERGÜN, M; (1996). **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri**, Ankara: Ocak Yayınları
12. ERGÜN, M; " Emrullah Efendi Hayatı-Görüşleri-Çalışmaları", **Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S:1–2, s.7–36
13. ERGÜN, M; (1987) “Satı Bey Hayatı ve Türk Eğitimine Hizmetleri” İnönü üniv. **Sosyal Bilimler Dergisi**, S.4–19

14. ERGÜN, M; (1986) “20 yy Başlarında Türk Eğitiminin Amaçları Konusundaki Tartışmalara Mukayeseli Bir Bakış” **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi** s. 20, s.63–67
15. ERGÜN, M; “ **Atatürk Devri Türk Eğitimi**”, Sanal Kütüphane
16. İPEK, M; (2002). **Bir Eğitim Bakanı Olarak Emrullah Efendimin Eğitim Felsefesi, Politikaları ve Uygulamaları**: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi
17. KOÇER, H, A; (1987). **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu Ve Gelişimi**, Ankara
18. KOÇER, H, A; (1987) **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi** Ankara
19. LATİFOĞLU, A; (1999). **Kadınlar Dünyası Gazetesinde Eğitim Ve Öğretim**: Ankara
20. OKUR, H; (2001),. **Entelektüel Bir Eğitim Lideri Olarak Emrullah Efendi**, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
21. SAKAOĞLU, N; **Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi**, İzmir: Ege Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi,. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 33, Eğitim 2
22. ŞANAL, M; (2003) “ Osmanlı Devleti’nde Medreselere Ders Programı, Öğretim Metodu, Ölçme Ve Değerlendirme, Öğretimde ihtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış”. **Sosyal Bilimler Ens. Dergisi**, s: 14 s: 149–168
23. ŞANAL M; (2002). "Mustafa Satı Bey Hayatı ve Türk Eğitim Tarihi İçerisindeki Yeri", **Milli Eğitim Dergisi**, S: 153–154
24. ŞENOL, M; (1999) **Okuma Yazma Öğretiminin Tasviri Bibliyografyası**: AKÜ, BEE Yüksek Lisans Tezi
25. ŞİMŞEK, H; (2004) “Osmanlı Dönemi İlkokullarında (sıbyan mekteplerinde) Disiplin Anlayışı ve Uygulamaları” **Milli Eğitim Dergisi** s: 162

26. UNAT, F, R; (1964) **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış,** Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek lisans Tezi.
27. UYANIK, E; (2000) **II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakkinin Eğitim,** Politikası Ankara: Milli Eğitim Basımevi ,.
28. (1986). **II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Sisteminde Politika- Teşkilatlanma ve Teftiş Çalışmaları:** Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi